

UNIVERZITA KARLOVA

Ovocný trh 3-5, 116 36 Staré Město

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2024

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Bc. Denisa Michálková

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Téma exilu a ženské postavy v tvorbě Ivy Pečárkové

**The Theme of Exile and Female Characters in the
Work of Iva Pečárková**

2024

Vedoucí práce: Mgr. Josef Šebek, Ph.D.

Ráda bych na tomto místě poděkovala za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky a za obrovskou trpělivost Mgr. Josefu Šebkovi, Ph.D., díky kterým jsem mohla tuto práci vykonat. Děkuji také své rodině za neutuchající podporu, zejména pak děkuji svému manželovi, který mi vytvořil prostor pro napsání práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. ledna 2024

Bc. Denisa Michálková

Klíčová slova

Iva Pekárková, román, povídka, emigrace, USA, Velká Británie, Československo, kulturní zkušenost, exilová literatura.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na prozaickou tvorbu Ivy Pekárkové a její poetický vývoj v časovém horizontu od zhruba 90. let minulého století prakticky až do současnosti. Texty této autorky zachycují cestu do exilu do Severní Ameriky na sklonku 80. let, později přináší velmi netradičně, avšak realisticky zachycený život v okrajových čtvrtích amerického New Yorku, další tvorba se pak ubírá cestou jiných žánrů, kterými jsou především románové cestopisy a „blogoknihy“. Vlivem doby své emigrace (1985) tedy Pekárková vypráví příběhy z pozdějších let než většina ostatních autorů a autorek české exilové literatury, přináší také pro českou literaturu poměrně neobvyklé téma multikulturalismu, rasismu a různých tabu. Práce se s využitím odborné literatury soustředí také na vývoj poetiky v tvorbě autorky ve vztahu k ženským hrdinkám, které jsou podstatné a zajímavé především z hlediska témat, jichž jsou nositelkami. Práce bude proto primárně v této druhé části pracovat s teorií třech dimenzí postav, o které pojednává James Phelan. Tento postupný vývoj hrdinek je nejzřetelnější v prvních třech románech, ze kterých bude tato práce vycházet nejvíce. Soustředí se zejména na analýzu a komparaci ženských postav, jež získávají v dílech Ivy Pekárkové podoby osamostatněných hrdinek z přelomu tisíciletí.

Key words

Iva Pekárková, novel, short stories, emigration, USA, Great Britain, Czechoslovakia, culture experience, exile literature.

Abstract

The diploma thesis focuses on the prosaic work of the writer Iva Pekárková and on the development of her poetics in the time horizon from the 1990's to the present. Her texts depict her journey to exile in North America in the late 1980's, later work presents a very unconventional, but realistic depiction of life in the suburbs of New York City in the USA, while her other works follow the path of other genres, which are mainly travel novels and "blogbooks". Due to the time of her emigration (1985), Pekárková tells stories from later years than most other authors of Czech exile literature, and she also brings in the relatively unusual theme of multiculturalism, racism and various taboos for Czech literature. The thesis also focuses on the development of poetics in the author's work in relation to female protagonists, who are significant and interesting especially in terms of the themes they carry. The thesis will therefore in this second part primarily work with the theory of the three dimensions of literally characters discussed by James Phelan. This gradual development of the heroines is most evident in the first three novels, which will be the main basis of this thesis. It focuses mainly on the analysis and comparison of female characters, who acquire in the works of Iva Pekárková the forms of independent heroines from the brink of the millennium.

Obsah

Úvod	8
1. Prozaická tvorba Ivy Pekárkové v dobových literárních souvislostech.....	12
1.1 <i>Péra a perutě</i> , román na rozmezí neoficiální a exilové literatury	14
1.2 Další vývoj tvorby Ivy Pekárkové v exilu	17
1.3 Proměna paradigmatu v post-exilu	26
1.4 Tvorba Ivy Pekárkové od roku 2008 – „blogoknihy“.....	29
2. Komparativní analýza ženských hrdinek v díle Ivy Pekárkové.....	33
2.1 Kulatost ženských hrdinek Ivy Pekárkové	34
2.2 Hrdinky z hlediska modelu dimenzí literárních postav Jamese Phelana	36
2.3 Tematická dimenze ženských postav ve vztahu k genderovým otázkám	39
2.3.1 Maskulinní femininita.....	41
2.3.2 Nomádství jako otázky identity postav	43
2.3.3 Detabuizovaná sexualita	45
Závěrem	49
Zdroje.....	51

Úvod

Tato diplomová práce se zaměří na dva klíčové aspekty v díle Ivy Pekárkové. První část se věnuje prvkům vyplývajícím z autorčiny cesty do exilu, která formuje poetiku její literární tvorby zejména v oblasti vývoje motivů a užívaného lexika. Tato exilová cesta přináší postupnou gradaci a rozšiřování témat, která Ivu Pekárkovou činí zajímavou a odlišnou ve vztahu k jiným autorům a autorkám exilové literatury. Jedná se o témata menšin, multikulturního soužití a života na Západě, jež jsou pro českou literaturu poměrně neobvyklá. Dominujícím časoprostorem se stává New York konce minulého století, přičemž autorka toto město ve svých dílech nepřibližuje čtenáři prostřednictvím známých míst a scénérií, ale umisťuje děj do netypických a nebezpečných částí, jako jsou Bronx či Harlem. První část této diplomové práce se tedy pokusí ukázat, jakým způsobem se tato exilová zkušenost promítá do poetiky a estetiky děl Ivy Pekárkové, a to včetně užití jazyka a volby témat. Zároveň tato část práce otevírá některá typicky exilová témata, jimiž jsou otázky svobody (jak ve vztahu k nesvobodě v socialistickém Československu a svobodě za hranicemi, tak i ve vztahu k genderovým stereotypům a předsudkům), vyrovnávání se se ztrátou osobní, kulturní i národní identity, vykořeněnost a hledání definice domova.

Iva Pekárková se etabluje jako exilová autorka až na samém sklonku této literární éry. Přestože opouští Československo před sametovou revolucí, její literární dílo nese výrazné rysy exilové tvorby. Debutuje románem *Péra a perutě (Toronto, 1989)*, který vychází po její emigraci do Spojených států amerických. Pekárková naráží na různorodá úskalí spojená s literárním exilem, přičemž se věnuje otázkám vlastní identity, které v takovém prostředí nabývají nové dimenze a přinášejí zajímavé perspektivy i ve vztahu k genderu hlavních hrdinek. Tato témata odrážejí hluboký vliv exilu na myšlení a cítění autorky, nacházející se na určitém „pomezí“ dvou světů.

Literární dílo Ivy Pekárkové nás zavádí do složité sítě otázek, které exil přináší. Nacházíme zde hluboký pohled na sociální a psychologické aspekty, jež tvoří niternou podstatu života v emigraci. Pekárková tak literárně analyzuje nejen své osobní zkušenosti, ale i širší fenomén exilu, který vedle toho, že významně mění dosavadní život jednotlivce, zároveň formuje také podobu literární tvorby v kontextu proměnlivého světa. Přesto se však její psaní obrací spíše směrem ven než dovnitř – Pekárková velmi brzy opouští potřebu psát o původním domově a specifikách života v Československu. Místo toho se v další tvorbě zaměřuje na svědectví nové: stává se detailní průvodkyní světem multikulturalismu, životem menšin a podobami newyorských zákoutí, která jsou běžnému

návštěvníku, ale nakonec i mnohým obyvatelům města, skryta. Prvotní romány Pekárkové mapují americkou realitu jinak, než jak je obvyklé. Nekopírují „reklamní snahy nalákat“, nevykreslují tak často zobrazovanou vizi „amerického snu“. Je tomu právě naopak – pokoušejí se přinést autentickou a syrovou zkušenost newyorských „neighbourhoods“.

Porevoluční situace neproměňuje literaturu pouze v domovském Československu, nýbrž zásadně proměňuje i exilovou scénu. Toto nové období označil Josef Švéda jako post-exil.¹ Tato etapa s sebou nese očekávání návratu exulantů zpět do své domoviny, s čímž se však váže i výskyt nových výzev a dilemat, s nimiž se exilová literatura bude muset vyrovnat. Téma návratu, ačkoliv by mohlo být reflektováno v literatuře, se v řadě případů stává místem ticha. Autoři se v této fázi velmi často potýkají s obtížemi vyjádřit slovy své zkušenosti s návratem do země, která prošla zásadní proměnou. Namísto očekávaných vyprávění o návratu se mnoho autorů uchyluje k psaní cestopisů, což je jedním z charakteristických aspektů post-exilové literární tvorby. Také Iva Pekárková, ačkoliv představuje výjimku v mnohých jiných ohledech exilového diskurzu, zapadá do tohoto obecného trendu. Její tvorba osciluje mezi zpracováním zážitků z exotických destinací a dalším různorodým literárním zpracováváním tématu černošských etnik, cizích kultur a multikulturního soužití obecně, kterou ovšem nyní reflektuje z pohledu svých cest na Dálný východ nebo do Afriky. Tuto fázi jejího života a literární tvorby formuje také přesídlení do Velké Británie, které autorka zachycuje především prostřednictvím formy blogových příspěvků. Odtud také vzniká nová forma psaní této autorky, tzv. „blogokniha“. Jedná se o knižní zpracování blogových příspěvků; dalo by se zjednodušeně říci, že se jedná o moderní podobu povídkového souboru.

Všechny formy, jež autorka při psaní využívá (román, cestopis, románový cestopis, blogová tvorba, ale i vlastní formát tzv. „blogoknih“) spojuje reportážní přístup, který se snaží čtenářům přiblížit svět, v němž se autorčina díla odehrávají. Hlavní postavy často připomínají průvodkyně těmito světy, skrze něž si všímáme různých detailů. Právě pojem reportáže je pro Iv Pekárkovou stěžejní, neboť propojuje celou její tvorbu – jak exilovou, tak post-exilovou; jak beletristickou, tak i tu blogovou (či knižně-názorovou, pokud bereme v potaz např. dílo *Multi kulti pindy jedný český mindy*). Reportážní zpracování prvotních beletristických děl se skrze cestopisy vyvíjí až k „názoropisům“, které se zabývají zejm. vzpomínkami, uspořádáním světa, genderovými otázkami apod., přičemž se

¹ Josef Švéda tímto termínem nazval ve své publikaci *Země zaslíbená, země zlořečená* (Příbram, 2016) období exilové tvorby po roce 1989. Tato práce se bude tématu post-exilu u Pekárkové věnovat v kapitole 1.3 *Proměna paradigmatu v post-exilu*.

formátu reportáže přibližují ze všech forem nejvíce. Je to zejména autorčin smysl pro detail, který tento přístup v psaní umožňuje a naplňuje.

Kromě výše zmíněných rysů exilové tvorby se naskýtají ještě další témata, která tuto autorku od ostatních exilových autorů odlišují. První věcí je geometrický pohled na svět před a za oponou. Autorka velmi často pracuje s pojmy linií a spojnic, explicitně se v její tvorbě objevuje náhled na svět, který je „venku“ za Železnou oponou kulatý a před ní jaksi plochý, nadefinovaný, „zhomogenizovaný“.

V této diplomové práci jsem se rozhodla podrobit hlubší analýze především první tři beletristické knihy Ivy Pekárkové, tedy autorčinu prvotinu *Péra a perutě* (1989), *Kulatý svět* (1993) a *Dej mi ty prachy* (1996). Tato tři díla mapují nejen autorčinu zkušenost s cestou na Západ, s cestou do exilu, nýbrž se v nich i vyvíjejí výše zmíněná témata svobody, otázek multikulturního soužití a rasismu, ale také geometričnosti, identity a hledání odpovědi na to, co je vlastně ženské. Dále jsem se rozhodla pracovat s cestopisy *Do Indie, kam jinam* (2001) a *Třicet dva chwanů* (2000), které rozvíjejí téma svobody, vztahů a feministické otázky. Zároveň vystihují atmosféru post-exilu, neboť vznikají v době, kdy i jiní autoři volili tento žánr, mnohdy kvůli zklamání z návratu do rodné vlasti. Z blogové tvorby se zaměřím zejm. na knižně vydaný soubor *Multi kulti pindy jedný český mindy* (2012) a k němu připojím ještě beletristickou reportáž *Třísky* (2018), což jsou novější díla, navazující na reportážní postup, který je pro tvorbu Pekárkové příznačný. Výjimečně se budu zabývat i některými jejími články, které vycházejí na blogu iDnes.cz.

Ve druhé části práce věnované problematice ženských hrdinek se zaměřím na konstrukci postav s ohledem na model E. M. Forstera, který odlišuje ploché a plastické (kulaté) postavy. Tuto teorii dále prozkoumáme v kontextu modelu Jamese Phelana, který postavy definuje skrze syntaktickou, mimetickou a tematickou dimenzi. Významným momentem je skutečnost, že u Ivy Pekárkové vyniká zejména tematická dimenze, což vytváří zajímavý rozpor v rámci literární analýzy. U postav s výraznou tematickou dimenzí je totiž zploštění postav v literatuře velmi časté, dokonce i žádoucí. U Pekárkové jsou však tyto postavy atypické svým chováním a přístupem k genderovým otázkám. Její postupy tak nespočívají pouze ve vytváření silných a nezávislých ženských postav, ale generují toto zajímavé napětí vedoucí k posunu paradigmatu. Pekárková tak konstruuje obraz ženských hrdinek, které nejsou omezeny ani tematicky, ani genderově.

V kontextu exilové tvorby, který je historicky charakterizován výrazně mužskou přítomností, Iva Pekárková přináší do tohoto prostředí jinou perspektivu a zamyšlení nad

postavením žen a jejich samostatností. Kontakt s jinou kulturou však otevírá další horizonty, skrze něž se autorka zabývá postavením a určováním „ženského“ ve společnosti. Přestože je některými postupy a uměleckými technikami přitahována k obecnému trendu, který převládá mezi jejími mužskými kolegy, umí se na druhou stranu odvážně vymanit z konvencí a vytvořit vlastní, originální literární identitu. Specifické místo v tom zaujímá vztah k mateřství, který se sice u jednotlivých hrdinek mírně proměňuje, ale v základu zůstává stejný – role ženy-matky je vnímána jako biologická degradace ženy.

Dalším významným tématem, kterým se Iva Pekárková zabývá v rámci portréту svých ženských postav, jsou otázky sexuality, která na sebe v dílech Pekárkové bere podobu detabuizující volné lásky a nevázanosti. Její literární svět se stává prostředím, kde se konfrontují různé perspektivy a kde je umožněno zkoumání alternativních forem partnerských vztahů bez společenských tabu a předsudků. Protagonistky sice prožívají plnohodnotné vztahy, případně se dokonce i vdají či vážně uvažují o rodině, ale přesto jejich vztah není úplně monogamní a předepisující věrnost. Sledujeme hrdinky, které vytvářejí alternativní modely partnerských vztahů, kde je klíčovým prvkem pochopení sebe sama spíše než rigidní omezení lásky na jedinou osobu. Tím pádem Pekárková nejenže zpochybňuje tradiční představy o ženské sexualitě, ale také posouvá literární hranice v otázkách lásky a vztahů.

Ženské postavy v tvorbě Ivy Pekárkové nejsou zajímavé pouze svým praktikováním jakési „absolutní svobody“, ale také tím, že jsou extrémně samostatné. Často vykonávají nekonvenční povolání, obhajují netradiční názory a přijímají rozhodnutí, která by jinak bývala považována za „mužská“. Tyto postavy vytvářejí portrét moderních nomádek, které se v literatuře projevují takřka jako „macho“. Jsou symbolem odvahy a nezávislosti, jsou to ženské postavy, které dokáží utvářet svůj vlastní osud v prostředí, jež historicky ovlivňovala mužská perspektiva. Pekárková tak vnáší do exilové literatury nové hlasité odlesky ženské síly a odhodlání. V díle Ivy Pekárkové se setkáváme s různými modely ženských hrdinek. Tyto modely se vyvíjí v čase a jsou formovány nejen exilovou zkušeností, ale rovněž časoprostorem románů. Výrazné je rovněž souznění s menšinami a s multikulturním světem Spojených států, který více koreluje s volnomyšlenkářským životním přístupem jejích hrdinek.

1. Prozaická tvorba Ivy Pekárkové v dobových literárních souvislostech

Iva Pekárková svůj první román *Péra a perutě* oficiálně vydala v roce 1989, tedy těsně před Sametovou revolucí, čtyři roky poté, co emigrovala z Československa do Spojených států. Časoprostorem se však román odehrává v socialistickém Československu (můžeme se domnívat, že právě v oněch osmdesátých letech). Tento její románový debut je námětem značně odlišný nejen od zbytku autorčiných děl. V exilové literatuře se často setkáváme s pojmem domoviny, přičemž s domovinou pracuje exilová literatura dvěma směry: buď se k ní autoři ve svých dílech vracejí i po emigrování (je tomu tak např. u Josefa Škvoreckého nebo u Milana Kundery), jiní se k ní naopak ve svých dílech věnují podstatně méně nebo vůbec a za časoprostor svých děl volí domovinu novou (sem spadá také Iva Pekárková. Děje románů, které následují po *Pérech a perutích* směřují tedy ke zpracovávání nového, cizího a trochu neznámého světa americké reality a vnáší výrazné téma s touto realitou spojené: obdiv vůči jiným rasám a kulturám.

Ještě před tímto románem autorce vycházejí strojopisně nejen povídky, ale i první román s názvem *Heslo double-sex* (1981). Román orwellovské povahy, který vypráví o totalitním zřízení, jež z lidí učiní hermafrodity, aby si byli více rovni, je sice výrazně odlišné od dalších autorčiných děl, která vycházejí po emigraci, ale nastoluje již jednu z lapidárních tematických rovin její tvorby, již je gender.² Cestu varování před totalitním režimem, kterou si pro svá díla v exilu často vybírali jiní čeští autoři, autorka poměrně záhy opouští. Jistým způsobem se jí ale bude věnovat ještě ve své oficiálně vydané prvotině *Péra a perutě*.

Motiv, který propojuje celou tvorbu Pekárkové i s její publikovanou prvotinou *Péra a perutě*, je obdiv k jinakosti, ke světu za hranicemi – nejen geografickými, ale i za hranicemi nejrůznějších stereotypů, které se pojí se sexualitou, genderem, národnostmi či rasami. V tomto románu se hlavní postava Viola ráda potuluje napříč Československem s řidiči nákladních vozů z jiných zemí a vzhlíží k cizině, o které přiznává, že ji láká („miluju a trpím její nedosažitelností“³), ačkoliv nakonec se rozhodne v Československu zůstat.

² NOVOTNÝ, Vladimír & KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková in *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné [online] z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docid=839> dne 29. 9. 2023.

³ PEKÁRKOVÁ, Iva: *Péra a perutě*. Praha: Mladá fronta, 2014; s. 210.

Dobově i časoprostorem by se vzhledem k dalšímu vývoji autorčiných děl dala *Péra a perutě* spíše zařadit k literatuře neoficiální. Hlavním tématem je zde otázka svobody. Gesto vzpoury proti svázanosti a omezenosti režimu, kterému se detailně věnují úvodní kapitoly (bloková architektura, stereotypní byty s monsterami, ve kterých žijí stereotypní lidé, násilná uniformita protkaná do všeho, dokonce i do přírody), dotáhne Viola k pomyslnému vrcholu ve chvíli, když se jí pomocí placeného sexu s řidiči kamionů podaří získat pro jejího kamaráda Patrika invalidní vozík, na který by oficiální cestou čekal více let, než mu jich zbývá dožít.⁴

Vezmeme-li v úvahu následující romány, které autorce postupně vycházejí v 90. letech, mapujeme cestu z domoviny do exilu i se všemi proměnami, které tento proces přináší. To, že se tvorba Pekárkové záhy odchýlí od Československa, které se stane v těchto pozdějších románech spíše nárazovou vzpomínkou (hlavní hrdinky občas odkážou na svůj slovanský původ, např. Ginini zákazníci v taxíku v románu *Dej mi ty prachy* občas Československo nedokážou politicky ani geograficky zařadit, a tak se prezentuje pod jakoukoli národností, která je alespoň trochu slovanská), patří k určitému obecnému vývoji exilové tvorby, jak to popisuje i Jan Čulík: „Možná je typickou exilovou literaturou právě ta literatura, která se snaží zaznamenávat jednotlivé etapy tohoto procesu psychologické transformace, proces získávání znalostí o novém prostředí, proces, jako ho charakterizoval Jaroslav Hutka, v jehož rámci se člověk ‚znovu narodí, jenže tentokrát bez dětství‘.“⁵

Pekárková nám tedy v podstatě přibližuje každý krok své exilové cesty. Začínáme v Československu, odkud se vydává se svými hrdinkami na dobrodružnou cestu exilem, za jinými kraji a jinými kulturami. Jejich pouta s vlastní minulostí se rozplétají a přetvářejí, jakmile opouští domovskou půdu a pokračuje na své cestě dílem *Kulatý svět*.

Utečenecký tábor Traiskirchen v Rakousku se stává dočasným přístřeším a prostředím, kde se prolínají osudy mnoha lidí hledajících útočiště. Z této základny se vydává na další etapu svého putování – na východní pobřeží USA. Zde se otevírají nové možnosti a výzvy života v postmoderním, multikulturním světě, kde se také významně formuje její pohled na svět.

Po přelomu tisíciletí se vydává na Dálný východ a do Afriky, kde se setkává s dalšími národy a kulturami, o nichž přináší svědectví méně románového a více cestopisného rázu.

⁴ PEKÁRKOVÁ, Iva: Anotace in *Péra a perutě*. Praha: Mladá Fronta, 2014, s. 7.

⁵ ČULÍK, Jan: *...jak Češi jednají*. Chomutov: Milenium Publishing, 2000; s. 541.

Její cesta je jakousi dobrodružnou odyseou, na které se konfrontuje netradičními výzvami, ale zároveň nachází i nové perspektivy života.

Nakonec se Iva Pekárková usadí v Londýně, kde pokračuje její prozkoumávání multikulturního soužití v moderním velkoměstě. Příběh této autorky, vetkaný do fikce jejích vlastních románů, tak představuje příběh o odvaze, adaptaci, ale i o neustálém hledání identity v různých koutech světa. Její migrační transformace se stává v jejích příbězích mozaikou osudů a příběhů, které přinášejí jedinečné svědectví o životě bez kořenů. Exilová rovina děl Ivy Pekárkové přináší tedy témata spojená s otázkami po vlastní identitě, ale zároveň zpracovává i zkušenost s multikulturním světem a s otázkami rasismu – s tématy, jež české literatuře nejsou až tolik vlastní. Nicméně tato neukotvenost, pramenící z exilu se dále projevuje i ve vztahu ke stereotypům, které se autorka snaží ve svém díle bourat a zpochybňovat skrze své hrdinky, jež tak otevírají téma hranic ve vztazích, sexualitě a genderu.

1.1 *Péra a perutě*, román na rozmezí neoficiální a exilové literatury

Román *Péra a perutě* vychází v Bostonu v roce 1989, tedy čtyři roky poté, co autorka odešla do exilu. Jak ovšem sama vzpomíná, *Péra a perutě* vznikly mnohem dříve – ještě během života v socialistickém Československu, ale přes hranice je přenesla pouze jako myšlenku, neboť jeho případné nalezení by znamenalo přinejmenším značné potíže.⁶

Dobově i tematicky lze toto dílo srovnat s prvotinou Zuzany Brabcové *Daleko od stromu* (exilově Index, 1986; poté Československý spisovatel, 1991). I když se každá z hlavních hrdinek nachází v jiném období života, obě prožívají jistou formu dospívání, ke které se vážou otázky identity a vykořeněnosti, k nimž do velké míry přispívá tentýž rozlomený socialistický svět. Pekárkové Viola z *Pér a perutí* neprožívá dospívání přímo, jde o období mladé dospělosti (Viola je studentkou vysoké školy), která stále tak trochu hledá a nalézá sebe samu a všemi možnými způsoby se snaží vymezit vůči *zhomogenizovanému světu*⁷ kolem ní. Viola je individuum, které nachází spřízněnost pouze ve svém kamarádovi Patrikovi, se zbytkem světa se spíše mívá – částečně úmyslně (snaží se

⁶ PEKÁRKOVÁ, Iva: Anotace in *Péra a perutě*. Praha: Mladá Fronta, 2014; s. 7.

⁷ Pojem *zhomogenizovaný svět* používá autorka v tomto díle pro svět v socialistickém Československu, kde probíhají nejrůznější režimní snahy o maximální uniformitu – životního stylu, myšlení, ale třeba i biodiverzity. V díle je popisován svět, který je jakoby součástí sériové výroby, které se podrobují i samotní lidé, kteří jsou jeden jako druhý. V kontrastu k tomuto světu stojí Viola a Patrik.

vzdalovat těm, kteří již byli režim také *zhomogenizováni*), částečně svým velmi svérázným pohledem na svět.

Jinou autorkou, která tvoří ve stejném období, je Alexandra Berková. Tato česká prozaička, scenáristka a publicistka se s Pekárkovou setkává v dalším významném tématu: feminismu a xenofobii. Berková v roce 1994 vydává v časopise *Mladý svět* cyklus esejů s ženskou tematikou, v roce 1998 pak přispívá do sborníku *Česká xenofobie*. Nutno však podotknout, že na rozdíl od Pekárkové se Berková do zahraničí dostala až po Sametové revoluci. Tematicky je však Pekárkové blízko a věnuje se tématům, která dobově nebyla příliš obvyklá. Zejména otázky jiných kultur a národností se stávají po Sametové revoluci novým, velkým tématem. Každá z autorek tuto problematiku uchopuje jinak. Pekárková píše romány, ve kterých lze nalézt výraznou preferenci menšin. Hlavní hrdinky s menšinami buď soucítí, anebo se do nich snaží přímo infiltrovat. Berková volí cestu odborného psaní, avšak tematice se po vydání sborníku už dále nevěnuje.⁸

Román *Péra a perutě* předznamenává témata, o nichž budou pojednávat i další autorčina díla. Stěžejní je téma identity, které bylo obvyklé spíše až u děl, jež vznikala poté, co jejich autoři emigrovali. Pekárková však toto téma otevírá již ve své prvotině, která vznikala převážně před emigrací, přičemž i její časoprostor se drží původní domoviny.

Téma identity v exilové literatuře není nečekané. Tento fenomén analyzuje například Helena Kosková ve své recenzi *Téma identity v české exilové próze 1968–1989*, kde uvádí, že „[o]tázky exilu, emigrace a migrace se ve dvacátém století aktualizovaly a staly se předmětem zájmu kulturních antropologů, sociologů, psychologů, filozofů a v neposlední řadě i spisovatelů. Víceméně všichni se shodují v tom, že odchod do emigrace představuje mezní životní situaci. Konfrontace s novou řečí a kulturou vzbuzuje potřebu reflexe o vlastní lidské, kulturní a národní identitě. V procesu nové autoidentifikace je jedním z rozhodujících faktorů motivace od chodu z vlasti a možnost či nemožnost návratu. [...] Psaní se pro mnoho exilových autorů stalo nejen způsobem života, ale přímo způsobem přežití, umožnilo znovu definovat sebe sama a nově hledat svoji totožnost.“⁹ Je však

⁸ MACURA, Vladimír & KUDLOVÁ, Klára: Alexandra Berková in *Slovník české literatury po roce 1945*.

Dostupné [online] z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1208> dne 29. 9. 2023.

⁹ KOSKOVÁ, Helena: Téma identity v české exilové próze 1968–1989 (recenze) in *Česká literatura*, 2007, r. 55, č. 5 (LISTOPAD 2007), s. 750-752.

potřeba zmínit, že toto téma hrálo významnou roli u autorů v exilu i po roce 1989, kdy se otevírá možnost návratu domů.¹⁰

U Ivy Pekárkové je otázka identity tématem podstatným. Zajímavé však je, že se s hledáním a ztrátou identity a s otázkami k identitě přidruženými nesetkáváme až v jejích dílech, která lze označit za čistě exilová, nýbrž je to velké téma již v románu *Péra a perutě*. U této autorky by se dalo hovořit konkrétně o hledání určitých „hranic identity“, protože o ní pojednává dvojím směrem:

- 1) ve vztahu sama k sobě (kdo jsem, odkud pocházím, kam se zařadím);
- 2) ve vztahu k ostatním (kdo jsou oni, jak je poznám, čím se lišíme).

Velkým tématem tohoto románu je *zhomogenizovaný svět*, pojem, kterým autorka v tomto díle označuje život v normalizaci, který vytvářel režimní pseudoskutečnost, z níž vzcházely zajímavé paradoxy: „Asi před půl rokem si autority vzpomněly, že v rámci záchrany životního prostředí bude v Československu prováděna homogenizace. Slyšela jsem od ochranářů, jak bylo oficiálně rozhodnuto, že ovzduší v republice je nehomogenní – a že obyvatelé velkoměst mají nespravedlivě víc plicních problémů než venkované. Takže se od příštího roku bude v místech dosud nejčistších spalovat uhlí s nejvyšším obsahem síry, protože takové oblasti to ještě unesou. O Mostecku a Ostravsku bylo úředně rozhodnuto, že už mají dost, a proto se tam bude dovážet uhlí o něco méně zasiřené. / Podle názoru ochranářů byla homogenizace pochopitelně jen pustý nesmysl: zmizí lišejníky – a nebude kam utéct z města. / Zhomogenizovaná obloha... bylo to tak zaručeně se vším: homogenizované mlíko. Homogenizované bydlení. Životní názory semleté a rozmixované do vžité a šedé šablony, kterou neradno bylo porušovat“.¹¹ Paradoxů této snahy o homogenizaci bylo vícero. Například ihned v úvodu čteme, že Patrik bydlí v pražské čtvrti s názvem Zahradní město, což „[...] byl název čtvrti plné všeho jiného, jenom ne zahrad“.¹² Zahradní město, ve kterém najdeme ulice jako Jasmínová, Jetelová, Borůvková, Višňová či Ostružinová, je vykresleno jako zablácená pustina: „Voňavý a temně fialový název, přináležející však bohužel jen pravoúhlému betonovému bloku, s dírami mezi panely vyspárovanými černým dehtem. Naproti stála stejná krabice, vlevo i vpravo taktéž, a stejný obrázek se ti naskytl, když jsi vyhlédl z kuchyňského okna

¹⁰ Více o tom v kapitole, která se bude zabývat post-exilovou tvorbou.

¹¹ PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 118.

¹² *Ibidem*, s. 19.

k Strašnicům namísto ke Spořilovu. Zahradní město ve své bezživotné morbiditě obsazovalo celý kopeček.“¹³

Homogenizace a uniformita režimu nevyhnutelně formují surreálnou a morbidní kulisu, která se stává jakýmsi umělým světem, v němž se ocitá protagonistka Viola. V jejím nitru se probouzí touha vymanit se ze spleťtých pout totalitního režimu. S touhou po svobodě a autenticitě se vydává na cestu objevování světa mimo utlačující mantinely. Toto toulání po republice se stává pro Violu terapií, kdy se snaží najít ztracenou lidskost a vrátit se k přírodě, která je zde protikladem k režimem uměle vytvořené realitě. Skrze přírodu obdivuje jednoduchost a odlišnost – kterou budou později obdivovat v cizích kulturách protagonistky dalších románů Pekárkové. Viola si také osvojuje principy volné lásky, které se stávají jakýmsi protipólem rigidního režimu. Tato forma lásky, spontánní a neomezená, se stává nejen revolučním aktem, ale i způsobem, jak odolat uměle vytvořené uniformitě.

1.2 Další vývoj tvorby Ivy Pekárkové v exilu

Za první ryze exilové dílo, tedy takové, které do této kategorie bude spadat i časoprostorem, lze považovat román *Kulatý svět* (1993, Praha). Tato próza nás přenáší do Traiskirchenu, rakouského utečeneckého tábora nedaleko Vídně. Hlavní postavou je mladá Jitka, která uprchla z Československa a snaží se dostat na Západ. Kromě samotného příběhu Jitky však sledujeme jakousi reportážní sondu, jež nás detailně seznamuje s fungováním nejen utečeneckého tábora, ale i přijímacích pohovorů pro získání víza a možnosti dokončit emigraci. Zároveň zřetelnější obrysy získává i kontakt s jinými kulturami (Traiskirchen nebyl pouze cílem obyvatel Československa, nacházeli se tam i lidé z Balkánu či Blízkého východu), zde je však pohled ještě značně neutrální a spíše objevující a popisující (reportážní).

Autorka sama pobývala deset měsíců (1985–1986) v Traiskirchenu po své bezprostřední emigraci z Československa, než se jí přes Americký fond pro uprchlíky podařilo získat vízum pro odlet do USA.¹⁴ Román *Kulatý svět* tedy vychází z vlastních autorčinych zkušeností (přivydělávala si např. jako uklízečka, což se v románu rovněž objevuje jako motiv).

¹³ PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 20.

¹⁴ NOVOTNÝ, Vladimír & KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková in *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné [online] z <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docid=839> dne 10. 11. 2023.

Pekárková nebyla v české literatuře první autorkou, která přenesla reportáž z utečeneckého tábora do beletrie. Ještě před vydáním *Kulatého světa* vychází trilogie Jana Pelce *...a bude hůř* (1990, Praha) a kniha Jana Nováka *Milionový jeep* (1992, Brno). Všechny tři knihy nabízejí neiluzivní popis a tvrdou realitu utečeneckých táborů (objevují se v nich motivy krádeží, znásilňování a nízkých hygienických standardů).¹⁵ Pelc se navíc ve své trilogii setkává s Pekárkovou zároveň v otázkách otevřené sexuality jakožto možnosti svobody a kontrastní reakce na opovrhované svazující společenské normy, které byly „v souladu s režimem“. První dva díly Pelcovy trilogie se navíc shodují i v typu hlavních hrdinů s Jitkou z Pekárkové prvotiny *Péra a perutě*: mladý člověk, vyděděnc společnosti, který jaksi živoří a různými způsoby se snaží vzepřít upjatým normám.¹⁶

Kulatý svět zajímavým způsobem zachází s geometrickými pojmy, které se objevují i v pozdějších autorčiných dílech, ale nejsou tam již natolik zřetelné (výrazněji se tato tematika drží ještě následujícího románu *Dej mi ty prachy*, který pracuje s blokovou strukturou New Yorku jako s uměleckým dílem). Svět je zde popisován jednak jako kulatý, ale také jako plný spojnic a rozdělovníků. Základní rozdělení světa představuje železná opona, která tvoří zeď, za níž se nachází svět jiný, který je pro druhou stranu opředěn nejrůznějšími mýty a imaginací. Hranice nejsou jenom státní, ale nachází se všude – zejména mezi lidmi samotnými. Hlavní postava – Jindřiška – se často dívá na silnice či na vzdušné kondenzační stopy letadel jako na přímky, které ji spojují s jinými místy („Pohostinná postavila zase na zadní, takže já si mohla lehnout na záda u lágrové zdi, opalovat se ve zbytcích slunce babího léta toho roku – a pozorovat letadýlka, která nás spojují se světem tam“.¹⁷ Nebo: „Stříbřité dráhy letadýlek krásně vynikaly na zimní obloze. Čekala jsem na to svoje, věděla jsem už, že přiletí. Vyvracela jsem hlavu dozadu a těšila se na Ameriku. Těšila jsem se, až do ní doletím.“¹⁸).

Jindřiška vnímá svět za oponou jako kulatý, barevný a pestrý, i když malé „opony“ zůstávají mezi lidmi, neboť je stále dělí kultura a národní či etnická příslušnost. Tento znak se postupně smazává v dalších románech, které se odehrávají již v USA. Zde také motiv geometrického vidění světa získává již výše zmiňovanou novou podobu, více odrážející kvádrou a blokovou podstatu „známého“ New Yorku a kruhovou podstatu newyorských

¹⁵ PILAŘ, Martin. O české exilové literatuře: Problém identity mezi domovem a cizinou. Britské listy [online]. 3. 12. 2002 [cit. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/12209.html>.

¹⁶ BLAŽÍČEK, Přemysl & MALÁ, Zuzana: Jan Pelc in *Slovník českých spisovatelů po roce 1945*. Dostupné [online] dne 30. 9. 2023 z <http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=474>.

¹⁷ PEKÁRKOVÁ, Iva: *Kulatý svět*. Praha: Euromedia Group a. s., 2021; s. 136.

¹⁸ Ibidem, s. 240.

„hoodů“.¹⁹ Později se však ukazuje, že i samotná kulatost světa je do jisté míry pouhá fikce, která žije skrze hlavní postavu: „Několik let nato mi konečně došlo, že ať jsi, kde jsi, svět pod tebou nikdy není zaoblený, vidíš z něj vždycky jenom kousek ohraničený obzorem. I když se plavíš doprostřed oceánů. I když vylézáš na věže. I když letíš jumbo jetem směrem k západu a všude pod tebou, nad tebou a kolem tebe se pomalu rozednívá.“²⁰

V případě *Kulatého světa* je velmi zřetelný reportážní charakter textu, který je částečně autobiografický. Jistá míra autobiografičnosti se od této chvíle stává něčím, co bude tvorbu Ivy Pekárkové trvale provázet. Tato autobiografičnost se v autorčiných dílech obvykle projevuje právě jako reportážní sondy (v dalších dílech orientovaných zejm. na otázky multikulturního soužití a života černošských menšin v USA) nebo neobvyklé zkušenosti jejich hrdinek (nejznámějším příkladem je asi povolání taxikářky, kterým se sama autorka netají a jemuž věnovala knihy *Dej mi ty prachy* a *Jaxi taxikářím*).

Vyšší míra autobiografičnosti není u exilových děl neobvyklým rysem. Jak píše významný komparatista Claudio Guillén, „[l]iteratura má samozřejmě tendenci čerpat potravu sama ze sebe, a tak v neobvyklé míře rámovat kontinuitu a opakování struktur spojených s exilem. Ačkoli je spektrum těchto literárních reakcí široké, lze pozorovat, že se pohybují převážně od pólu A k pólu B. Pól A představuje přímé nebo téměř autobiografické zprostředkování skutečných zážitků exilu samotného prostřednictvím emocí odrážejících tyto zážitky nebo postojů vyvinutých k imaginativnímu ztvárnění relativně fiktivních témat, dávných myšlenek a přesvědčení vyrůstajících z toho, co je v podstatě důsledkem počátečních zkušeností proměňujícího se spisovatele nebo skupiny spisovatelů.“²¹

Autobiografický ráz exilové literatury bývá často spojován se sociologickou a psychologickou povahou samotného aktu emigrace – jinak řečeno, autoři se musí vyrovnat s diskontinuitou času a prostoru (odtud mohou pramenit témata vykořeněnosti a identity, která se v exilové literatuře často vyskytují), s kontaktem s obvykle výrazně odlišnou kulturou a jiným jazykem. Podle Martina Pilaře na to exilová literatura reaguje dvěma různými přístupy (modely): „Spisovatel žijící v exilu se pokouší vyrovnat s časem i prostorem, který zanechal za sebou. Píše o československé realitě, a to buď aby si

¹⁹ Více v oddíle o knize *Dej mi ty prachy*.

²⁰ PEKÁRKOVÁ, *Kulatý svět*, s. 241.

²¹ GUILLÉN, Claudio: On the Literature of Exile and Counter-Exile in Books Abroad, Board of Regents of the University of Oklahoma, 1976, Vol. 50, No. 2 (Spring, 1976), pp. 271–272.

připomněl místa a zážitky, jež i v cizině tvoří základní oporu jeho osobnostní integrity (J. Škvorecký: *Prima sezona*, 1975), nebo – což je častější případ – využívá svobodnějších politických poměrů k tomu, aby podal svědectví o nenormálnosti situace v bývalé vlasti (J. Škvorecký: *Mirákl*, 1972, Zdena Salivarová: *Honzlová*, 1972, Jan Pelc: *...a bude hůř*, 1985 aj.). Spisovatel reflektuje své postupné sžívání se s cizí realitou a někdy svou zkušenost konfrontuje s jinými emigranty nebo s krajanskými komunitami.²²

Objevují se i teorie, které literární exil označují přímočaře za memoárovou literaturu: „Pro dnešního čtenáře se tak tato memoárová literatura stává dvojitým svědectvím: jak o době popisované autorem, tak o náladách, názorech žebříčku hodnot českého exilu.“²³ Podobně o této problematice přemýšlí i spisovatel Ivan Binar, který v přednášce uvádí: „Naší snahou je sdělit hostitelům skutečnost, kterou jsme nabyli doma, v totalitním systému. Přinášíme jim srdce na dlani v dobré vůli poučit je o nebezpečí, varovat, naléhavě jim sdělit, že není ostrova blažených, jemuž by nehrozil převrat k horšímu – ať už pučem, okupací nebo třeba z vůle lidu.“²⁴

V *Kulatém světě* si můžeme v tomto kontextu povšimnout rovněž určitého jazykového posunu, který probíhá především na lexikální rovině. Na významu a četnosti nabývají zejména slova z jiných jazyků: foneticky psaná rakouská němčina (*Šláfén. Frštén?*²⁵) a správně psaná angličtina (*You sure?*²⁶), ale zvláštní místo mají i různá slova pro pojmenování, která slouží jako záchytné body pro vymezení identity (např. Bára Nyxprobléma, časté opakování rozdělování na „MY“ a „TAMTY“, přičemž „tamtěmi“ jsou označováni především uprchlíci z Blízkého východu).²⁷

Posun k větší jazykové explicitnosti přichází také v oblasti sexuality, což zároveň umocňuje dojem autenticity a otevřenosti vůči čtenáři. V oblasti sexuality zvláště dochází k výrazným proměnám, kdy se jazyk, v porovnání s předchozím dílem, stává místy až vulgární (*Tak mně ho teda vykuř!*²⁸). V těchto odvážnějších výrazech dochází k jazykovému osvobození, které reflektuje změny v povaze postav a jejich vnímání sexuality. Tím, že autorka zvolila neokázalý a drsný jazyk, umožňuje čtenářům ponořit se

²² PILAŘ, Martin: O české exilové literatuře: Problém identity mezi domovem a cizinou. *Britské listy* [online]. 3. 12. 2002 [cit. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/12209.html>

²³ CZAPLIŇSKA, Joanna: Úvod. Exilová tvorba jako přidaná hodnota. In: *Přidaná hodnota exilu*. Praha – České Budějovice: Academia – Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014; s. 34.

²⁴ CZAPLIŇSKA, Joanna: *Přidaná hodnota exilu*, s. 33 odkaz na BINAR, Ivan: Poslání spisovatele v exilu“ in *České slovo*, 32 (11), 1987, s. 5.

²⁵ PEKÁRKOVÁ, *Kulatý svět*, s. 46.

²⁶ *Ibidem*, s. 37.

²⁷ *Ibidem*, s. 48.

²⁸ *Ibidem*, s. 27.

do nitra postav s větší intenzitou a bez filtrování autentických emocí. Tyto expresivní výrazy se stávají nástrojem, který nám dovoluje nahlédnout pod povrch a objevovat složité vrstvy intimity postav. Větší jazyková explicitnost v tomto směru posiluje nejen autentičnost vyprávění, ale i jeho emocionální sílu. Přestáváme vnímat sexualitu jako tabu, ale chápeme ji spíše jako součást bohaté palety lidských prožitků. Tato odvaha v jazykovém projevu otevírá prostor pro komplexnější a autentičtější zachycení tématu sexuality, která u Pekárkové prošla značnou detabuizací.

Pekárková v další fázi své tvorby ještě více akcentuje reportážní způsob psaní, a to i v žánru cestopisného románu. Její literární vyprávění se stává živým hlasem zkušenosti, kde časoprostor a děj románů rezonují s jejím osobním exilovým putováním. Po Traiskirchenu se děj přesouvá do pulzujícího New Yorku, ve kterém autorka strávila několik let jako taxikářka, citlivě vnímající městský rytmus a hluboce souznící s afroamerickou menšinou, jež hraje v jejích dílech významnou roli.

Její reportážní styl zhmotňuje nejen okolí, ale vytváří literaturu, která odhaluje různorodost lidských osudů v newyorské spletitosti. Každý nový román Pekárkové tak otevírá novou kapitolu v nekonečné knize lidských prožitků, zvýrazňující dynamiku exilového života a bohatství mezilidských vztahů ve velkoměstském labyrintu.

Stěžejním tématem *Kulatého svět* je identita. Přichází zde na řadu především druhý z výše zmíněných způsobů určování identity – tedy způsob ve vztahu k ostatním (kdo jsou oni, jak je poznám, čím se lišíme).²⁹ Identita je zde tříštěna nestandardními životními podmínkami a je někdy založena na zcela lapidárních aspektech. Rakouský utečenecký tábor je místem, kde se setkávají nejrůznější skupiny, které stojí proti sobě, neboť si jsou vzájemnou konkurencí v nelehkém boji o víza a naplnění jejich vize o lepším životě. Tábor je dočasnou stanicí odněkud někam, kde věci nabývají nových významů, včetně identity: „A tak se hnedka od prvních dnů rozdělujeme na MY a na TAMTY. My jsme Češi. Trochu Slováci, Poláci okrajově. My jsme my, pokud se domluvíme, i když jediné důležité je to, co jsem já sám. Všichni ostatní jsou samozřejmě verbež.“³⁰ Místy je zde identita hnaná až do živočišného zápasu o prosté člověčenství: „KAŽDEJ PATEK MEZI OSMOU A DESÁTOU RÁNO SE KAŽDÍ UPRCHLICI MUSÍ JIT VYKOUPAT, hlásá nápis v sedmi jazycích na stěně izolace. Někteří z nás to potřebují. Cesta s eskortou přes nádvoří. Muži

²⁹ Viz kapitola 1.1.

³⁰ PEKÁRKOVÁ, *Kulatý svět*, s. 48.

zvlášť. Ženy zvlášť. Děti, držte se svých matek. [...] Dětičky všech barev a druhů po sobě cákají. Hygiena je ohromně důležitá. Protože pomáhá nebýt prasetem.“³¹

Traiskirchen je jen dočasná přestupní stanice, ve které člověk hledá své zakotvení, protože vše, co opustil za hranicemi, tam také zůstalo. Včetně blízkých. Právě i tato samota, která postavy vnitřně sžírá, je obrací k nim samým a k vlastnímu já. U hlavní hrdinky proniká i do snů, které se odehrávají kolem otázek její současné a budoucí identity: „Stříbropěnný hřbet vlny se změnil v kráter v podobě tváře bez pokožky, v dutině nosu tepalo srdce a šedohnědě bolelo. Propadala jsem se do propasti té tváře a šedivé nervy jak žilnatina po mně vztahovaly chapadla. Náhle mi došlo, že ta tvář jsem *já*, že se topím v *já* a propadávám do *já*... a tak nezbylo než se probudit.“³²

Díla Ivy Pekárkové svými časoprostory reprezentují různé stránky zkušenosti emigrace a s touto tematikou se odvážně vyrovnávají, přičemž se odlišují od tradičního pojetí exilové literatury jako literatury memoárové. Pekárková odmítá zůstat pouze ve vzpomínkách a spíše se zaměřuje na ono „ted“, na přítomnost, přičemž historické události a přímé osobní osudy zůstávají spíše v pozadí.

Pekárková vytváří prostřednictvím svých hrdinek moderní nomádky, které jsou odrazem aktuální reality, plné adaptace, nadšené pro velký okolní svět a hledající identitu. Tato novodobá nomádkská témata proplétají prostor a čas v exilové literatuře, vytvářejíce atmosféru diskontinuity a změn. Hrdinky se stávají průvodci různými místy, ale i různými kulturami. Pekárková tak nejen odhaluje výzvy emigrace, ale i umělecky zkoumá dynamiku prostoru a času, přinášeje do exilové literatury svěží perspektivu a snahu o hledání stability ve světě, kde se hranice stírají a identita je neustále formována novými vlivy.

Exilová literatura se často vyznačuje jistou diskontinuitou prostoru, času i samotného subjektu (mluví se o tzv. duševním bezdomovectví³³), což se u Pekárkové projevuje skrze hlavní hrdinky, které jsou oněmi novodobými nomádkami. Prostor a čas vnášejí do exilové literatury mnohé otázky a snahu o hledání nových hranic a identity.

Dej mi ty prachy (Praha, 1996) je první román autorky z prostředí Spojených států. Někdy bývá označován za hold městu New York, které je v něm popisováno jako živoucí

³¹ PEKÁRKOVÁ, *Kulatý svět*, s. 50.

³² *Ibidem*, s. 132.

³³ CZAPLIŇSKA, *Přidaná hodnota exilu*, s. 10.

organismus a umělecké dílo.³⁴ Jde o koláž dojmů, v níž autorka uplatnila nejen své zkušenosti z období, kdy byla taxikářkou v New Yorku, ale předkládá ještě dva další problémy, které budou pojednávat i její texty další. Prvním je již zmiňované multikulturní soužití včetně problematiky migrantů (legálních i nelegálních) v New Yorku 80. let.

Hrdinka románu *Gin* v tomto „sladkobolném období přežívání a přivykání a tesknoty a prázdna“ bydlí ve stísněném brooklynském bytě s majitelem a sedmi kočkami (je to jeden z bytů, do nichž se „vyprosila a veplatila a veslibovala a všoustala“),³⁵ musí „vařit a uklízet a platit za telefon a bez jediné známky znuděnosti naslouchat šíleným a sáhodlouhým tlachům“, celé hodiny prosedí u okna, poněvadž nemá ani na metro, a New York je pro ni „nedostupný, odtažitý a vzdálený, jako by k ní odmítal sestoupit z pohlednice“.³⁶ Později se uchytí jako taxikářka a postupně se s New Yorkem seznamuje ze zcela nové perspektivy (zde je nápadná podobnost s reálnou zkušeností, kterou Pekárková získala, když sama dělala taxikářku v New Yorku). Ačkoliv popisuje tvrdý úděl taxikářů, jako jsou dlouhé směny, volno jednou za dva týdny, reálné hrozby přepadení či vraždy, přesto je její vyličení amerického života hrdinky spíše pozitivní. Propojující motivikou s jinými exilovými autory, kteří takto popisují život v amerických velkoměstech, je odcizenost města, sociální vyloučení, pocit nebezpečí, vysoká kriminalita a lhostejnost okolí vůči násilí.³⁷

New York přináší také nové geometrické vidění světa. Město je samo o sobě jedním velkým geometrickým útvarům plným kvádrů a křížících se ulic, kterých je tolik, že jejich nejjednodušší možností označení je číslování.³⁸ Přesto zdejší geometrický svět zdá se jiný a je líčen spíše jako geometrické umění – byť postrádá na mapě onu prvotní kulatost a přirozenost, po které se pátrá v prvních dvou autorčiných dílech, tak kulatost prosakuje alespoň v pojetí newyorských sousedství, neighborhoods (zkráceně „hoods“ nebo „hoody“): „Newyorská sousedství se podobají kruhům. / Podobají se jim svou soustředností, bezmála magickou mocí, s jakou své obyvatele do sebe uzamykají, s jakou přitahují určitý typ lidí (s jejich finančními možnostmi, s jejich společenskou třídou, světonázorem či sexuální orientací) --- a pak ty lidi pomalinku proměňují, formují si je. / Newyorské hoody jsou jako kruhy, které tě vtáhnou do sebe. / ‚Hood,‘ slang pro neighborhood, zároveň znamená

³⁴ ŠVÉDA, Josef: Pozvolné procitání Čechů z „amerického snu“. *Obrazy Ameriky v polistopadové fikci in Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2016, s. 331.

³⁵ PEKÁRKOVÁ, Iva. *Dej mi ty prachy*. Praha: Mladá Fronta, 2017; s. 15–16.

³⁶ ŠVÉDA, *Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, s. 331.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ PEKÁRKOVÁ, *Dej mi ty prachy*, s. 24.

kapuce, cosi, co si přetahuješ přes hlavu a do čeho se obaluješ, a co ti zaručeně nerozšiřuje obzory.“³⁹

Kromě mytizace města Pekárková také konstruuje vizi ryze multikulturního prostředí New Yorku, jež je charakteristická i pro její pozdější psaní. Pekárková vytváří mýtus města, prostoru rozpadajících se čtvrtí a ghett, „betonové džungle“, v níž jedinec zápasí o přežití. Jako by zde lidé i přes všechny technické vymoženosti zdejší civilizace vedli primitivní způsob života. Hrdinka Pekárkové se s velkoměstskou realitou nakonec sžije.⁴⁰ Sžívá se i s jazykem newyorského Harlemu a jeho obyvatel. Na lexikální rovině si lze povšimnout prolínání češtiny s angličtinou či francouzštinou (velmi často v oslovení /„Ma chéri!“/, nápisech či nadávkách, někdy navíc i gramaticky nesprávných, např. „I no go to Harlem. I not crazy. Me no.“)⁴¹ a užívání výrazů typických pro danou sociální skupinu (*pětačtyřicítka* – zbraň ráže 45 mm – nebo *heráček*). Velmi specifická je volba lexika ve vztahu k sexualitě, kdy jsou voleny výrazy silně expresivní, někdy až vulgární – a to jak v češtině, tak v angličtině („good pussy“), kde jazyk velmi silně podtrhává i syrovou sexualitu, která je pro díla Pekárkové příznačná. Podobně je v tomto směru výrazná a zajímavá dějová linka, která se zaobírá pojmem „negr“, neboť ukazuje i na konotace, který tento pojem u americké menšiny má: „„Já prostě,“ pronesla Jindřiška v rozpacích, „já prostě takovýhle slova nechci používat. Já vím, že to tak říká každéj druhej, ale já ---“ / Geoffrey: „To ale NENÍ útok na černochoy, Gin, když řekneš o někom, že je to negr. Jsou černý negři a bílý negři. Ty tomu totiž vůbec nerozumíš, Gin.“⁴² V textu se zároveň hojně užívají vulgarismy, zejména v dialozích, což podtrhuje autenticitu výpovědi dané sociální skupiny. V některých případech je takto záměrně umocňován agresivní tón celého sdělení.

Výrazné souznění s černošskou komunitou v autorčině tvorbě místy přerůstá téměř až v „pozitivní diskriminaci“: napříč všemi jejími díly je toto souznění velmi intenzivní, jde až o fascinaci, kterou projevuje nejen v beletrii, ale následně i později v cestopisech, blogových článcích a „blogoknihách“. Je ovšem potřeba zmínit, že Pekárková nepíše proti jiným národům či etnikům. Přiznává svou fascinaci jiným a neznámým (zejména v oblasti kulturních zvyků a odlišností), ale nijak neútočí na jiné ani neumenšuje význam jiných národnostních či etnických skupin.

³⁹ PEKÁRKOVÁ, *Dej mi ty prachy*, s. 172–173.

⁴⁰ ŠVÉDA, *Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, s. 331.

⁴¹ PEKÁRKOVÁ, *Dej mi ty prachy*, s. 94.

⁴² *Ibidem*, s. 122.

Jindřiška (Gin) se ocitá v zajímavém prostoru mezi identitou své domoviny a místem, kam emigrovala. Její existence je jakýmsi mostem mezi dvěma světy, kde se prolínají různé hodnoty a perspektivy. I přesto, že se nehlásí k typicky „americkým“ ctnostem, jako jsou pracovitost, odříkání, cílevědomost a měření všeho úspěchem byznysu, neplní si přímo americký sen. Naopak, volí nezapomenutelnou realitu čtvrtí Harlem a Bronx místo krásných a útulných čtvrtí, což nám ukazuje, že její identita je svérázným spojením mezi touhou po autenticitě a odstupem od tradičních hodnot (znázorněných v nablýskaných čtvrtích bezpečného New Yorku, kde se odehrávají americké sny ostatních).

Gin se ovšem také oprostuje od svého evropského původu, který sice nemůže zcela zapřít a vlastně jej ani vědomě popírat nechce, ale sama se k němu nevrací. Připouští, že nejvíce ji ovlivnily newyorské hoody, jejichž se stává součástí, protože i když již žije jako Američanka, myšlenkově se neidentifikuje mentalitou „amerického snu“, který žijí lidé v centru New Yorku. Tato diskrepance vytváří napínavý kontrast mezi vnější realitou a vnitřním světem postavy. Podobné rozčarování nad americkým multikulturním světem prožívají i postavy v dílech Jiřího Drašnara nebo u Vlastimila Třešňáka, což nám naznačuje, že tento pohled na Ameriku jako na zemi kontrastů a rozporů není ojedinělým jevem, ale spíše reflexí komplexnosti a mnohotvárnosti americké společnosti.

New York je v díle Pekárkové vykreslen jako postmoderní Babylon.⁴³ Město je samo o sobě jakýmsi kaleidoskopem kultur, jazyků a životních stylů. Obraz Babylonu se do New Yorku promítá skrze vidinu města, kde se střetávají nejružnější kultury a tradice a kde si lidé vlastně skrze tuto rozmanitost přestávají rozumět. V New Yorku nacházíme postarší bílé dámy ze střední vrstvy, jež „sbírají pečlivě hovínka zpod zadků svých psů“,⁴⁴ hrdinky Pekárkové jsou však přitahovány pravým opakem. Stávají se součástí syrové reality „neighbourhoods“ Harlemu či Bronxu, kde nenacházíme americký sen, ale drsnou americkou realitu; kde není bezpečno, ale kde hrdinky prožívají skutečnou realitu této americké metropole.⁴⁵

Vývoj hlavní postavy od Violy z *Pér a perutí* přes Jitku z *Kulatého světa* až k Jindřišce neboli Gin z *Dej mi ty prachy* dosahuje pomyslného vrcholu. Postava nezávislého „individua“, které nezapadá do žádných konvencí (naopak se jim znatelně vzpírá a snaží se je co nejvíce dekonstruovat), touží být co nejvíce samostatné a nemá prakticky žádné

⁴³ ŠVÉDA, *Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, s. 334.

⁴⁴ PEKÁRKOVÁ, *Dej mi ty prachy*, s. 155.

⁴⁵ ŠVÉDA, *Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, s. 334.

hranice, se bude v této vrcholné podobě objevovat i v dalších románech, jako je *Gang zjizvených* (Praha, 1998), *Můj I. Q.* (Praha 1999) i v obou povídkových souborech Ivy Pekárkové *Láska v New Yorku* (Praha 2006) a *Láska v Londýně* (Praha 2008).

1.3 Proměna paradigmatu v post-exilu

Politická změna světa v roce 1989 nemohla nezasáhnout i exilovou literaturu. S pádem železné opony se exulantům otevřela možnost návratu do vlasti, což přineslo nová témata a narativy, které výrazně proměňují exilové psaní. Josef Švéda nazývá toto psaní jako „post-exilové“, „neboť daná literární díla vycházejí již v jiném kontextu a komunikují s odlišným čtenářstvem než před rokem 1989. Texty nejsou zacíleny na rozdrobenou a početně omezenou čtenářskou komunitu exilu a jsou také publikovány v době politické a ekonomické transformace, které v té době v České republice probíhala. Oproti klasickým exilovým dílům totiž zachycují také nesnadné návraty do Čech a neporozumění, s nímž se zde emigranti setkávají“.⁴⁶

Hlavním rozdílem je tedy vztah k opuštěné zemi, která již není nedosažitelným cílem a ztraceným domovem, ale novou možností návratu. Na významu nabývá právě motiv cestování. Jak píše Joanna Czaplínska, „[z]ahraniční cesty, které pro obyvatele socialistických zemí byly nedosažitelným snem, se pro exulanty staly nově objevenou možností i životním stylem. Cestování má v tvorbě exulantů různé podoby a vyjadřuje i různé postoje. Objevování neznámého a exotického je příznačné zvláště pro cestopisy Oty Ulče (*Bez Čedoku do Pacifiku*, 1980; *Bez Čedoku po Jižní Africe*, 1988; a i novější *Bez Čedoku po Číně a okolí*, 1992; *Kam šlápne česká noha*, 2003). Jan Svoboda se v čtyřdílných vzpomínkách *Autostopem kolem světa* (1979–1987) nepozastavuje jen nad zvláštnostmi vzdálených zemí, ale v jeho postoji můžeme pozorovat i hédonismus, opíjení se okamžikem, náhodnými a krátkými známostmi, touhou po maximálním využití svobody.“⁴⁷

Cestování však nebylo pouze symbolem návratu do ztracené země. Cesta byla reakcí na vykořeněnost i prostorem pro hledání identity. Jak píše Zdeněk Hrbata: „subjekt na cestě poznává a utváří především sám sebe, a to často setkáváním s jinými poutníky-pocestnými. Cesta je tak cestou k sobě.“⁴⁸ Přehodnocuje se i samotný akt emigrace, jak

⁴⁶ ŠVÉDA, *Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, s. 325–326.

⁴⁷ CZAPLIŇSKA, *Přidaná hodnota exilu*, s. 16.

⁴⁸ CZAPLIŇSKA, *Přidaná hodnota exilu*, s. 19.

píše Eva Hoffman: „Kdysi byla emigrace vnímána jako těžká životní situace, protože má za následek dislokaci, dezorientaci, vnitřní rozpocenost. Ale dnes, alespoň v rámci postmoderních teorií, jsme dospěli do bodu, kdy si začínáme vážit právě těch zkušeností, které emigraci doprovázejí – nejistoty, duševního bezdomovectví, roztržité identity. V takových pojmových rámcích se emigrace stává sexy, půvabnou a zajímavou. Nomádství a vznik diaspor se stávají módními pojmy intelektuálního diskurzu.“⁴⁹

Madelaine Hron v článku *The Czech Emigré Experience of Return after 1989* poukazuje na to, že se autoři fikce o své exilové zkušenosti a o svých nesnadných návratech zpátky domů snažili nepsat a celou zkušenost do literatury nepřenašet; Josef Škvorecký se věnoval detektivním příběhům, Iva Pekárková psala cestopisy, Jan Novák se po napsání *Sametu a páry* v roce 1992 k tomuto tématu již nevrací a Jan Beneš píše dále o Americe, ale o Česku se zmiňuje nanejvýše mimochodem.⁵⁰ Přesto tato zkušenost ani v post-exilu z literatury nemizí. Jak uvádí Jiří Staněk, texty Jiřího Drašnara, Ivy Pekárkové, Vlastimila Třešňáka a Ivy Hercíkové vnímá jako texty tzv. dvoupólové reprezentace. Texty jednak zobrazují život v normalizovaném Československu se všemi průvodními atributy, kterými jsou např. devastace hodnot etických, estetických, právních, mezilidských vztahů či korupce, ale pak také zachycují jakýsi „náraz svobody“ – rozladění ze zklamaného očekávání, z jeho jinakosti, specifika svobodného světa a případně také zkušenost s polistopadovým Československem.⁵¹

Iva Pekárková československou zkušenost vypustila již ve své exilové tvorbě a v post-exilové se k ní vrací až dlouho po začátku milénia. Její tvorba se nejprve stočí k cestopisně-reportážnímu žánru a stává se na čas cestovatelkou bez kořenů, která se rozhodne dále prozkoumávat svět okolo. V rozhovoru s Vladimírem Ševelou např. popisuje svou cestu do Thajska, kde se vydala na průzkum utečeneckého tábora: „Pokud používám slovo hrůzy, tak ze mě mluví zhýčkaná Evropanka. Několik let poté jsem si shválně ušetřila na cestu do Thajska a navštívila tam taky několik uprchlických táborů. Potom mi bylo jasné, že Traiskirchen byl proti nim procházkou růžovým sadem.“⁵² Vše se zde podobá jakémusi druhu novodobého nomádství – ztráta domova a identity, kterou přináší exil, se přelévá do cest a věčné neukotvenosti, jakou můžeme v dílech Ivy

⁴⁹ HOFFMAN, Eva: The New Nomads. In: Adré Aciman (ed.): *Letters of Transit. Reflections on Exile, Identity, Languages and Loss*. New York: The New Press, 1999, s. 44–45.

⁵⁰ HRON, Madelaine: The Czech Émigré Experience of Return after 1989 in *The Slavonic and East European Review*. Vol. 85, No. 1 (2007), pp 47–78. Dostupné [online] z <https://www.jstor.org/stable/4214394>.

⁵¹ Ibidem.

⁵² PEKÁRKOVÁ, Iva & ŠVELA, Vladimír: *Můj život patří mně*. Praha: Maťa, 2001; s. 30.

Pekárkové zažívat (a to jak v beletristické, tak v cestopisné próze). Neukotvenost se však prolíná naprosto vším, co ve světě kolem můžeme najít. Nejde pouze o neukotvenost místní, která typicky pramení ze samotného aktu exilu a jeho psycho-sociálních aspektů. U Pekárkové se tato neukotvenost pojí i s otázkami vlastní identity a kořenů. A nejde pouze o složité psycho-sociální otázky, nýbrž i o jakési rozvíklání stereotypů genderu a rasy s těmito otázkami spojené.

V roce 2000 vychází román s názvem *Třicet dva chwanů* (Praha, 2000), který u Pekárkové odstartoval nový literární žánr – beletrizovaný cestopis. Tento žánr může svou formou připomínat cestopisné deníky či reportáže, ale zpracovává i některé motivy typické již pro exilovou část tvorby Ivy Pekárkové (téma vykořeněné existence věčného cizince). Zároveň podobně jako exilová literatura pramení z autobiografických zážitků, například v úvodu díla se autorka vrací k pocitům, jež zažívala, když ještě byla v USA: „Prostě kdykoliv mě ten euforický anděl bacil do hlavy, tak jsem si uvědomila, že MÁM PŘED SEBOU OTEVŘENÝ ÚPLNĚ CELÝ SVĚT. \ Jasně, tak to bylo: byla jsem emigrantka, přesněji uprchlice. Náhle jsem nemusela pendlovat Československem od jedné ostatních drátů ke druhým. Teď se to celé úplně obrátilo – teď jsem mezi ty ostatní dráty NESMĚLA. Namísto toho jsem směla kamkoli jinam, přirozeně jen pokud dostanu vízum. Zeměkoule se pro mě stala opravdovou koulí – to proto, že jsem ji teď směla obletět – a rozevřely se na ní bílé skvrny, neprobádaná místa – jasně že jen má soukromá. Jenže to stačilo. Všude byly po asfaltu oprýskanou bílou barvou namalované směrovky. Mohla jsem si vybrat kteroukoli. \ A tak jsem teda jela do Thajska.“⁵³ V principu tedy dochází k prostupování žánru vzpomínek a žánru reportáže, kde sledujeme poutavé vyprávění a autorčinu bravurní schopnost zachytit genia loci. Navzdory tomu však text nedisponuje hodnotícími schématy či klišé (nejde o cestopis v duchu průvodce). Autorčina svědectví jsou otevřená a upřímná („Buddho, já vím, že je to trapný, lidi k tobě choděj, aby tě poprosili o věci podstatně vznešenější, ale buď tak hodnej, Buddho, nevyser se na mě, zaříd', abych se do těch lágrů směla podívat!“⁵⁴), vzdálené krajiny poznáváme skrze sled každodenních zážitků, vlastních postřehů a osobitých, často ironií podkreslených úvah o viděném a prožitém.⁵⁵ Tento princip se zčásti objevuje i v tvorbě předchozího období, avšak reportážní charakter nebyl do této chvíle tak silný a zjevný, převažovala stránka beletristická. To se nyní bude v tvorbě autorky velmi proměňovat. Zároveň se odvrací od

⁵³ PEKÁRKOVÁ, Iva: *Třicet dva chwanů*. Praha: Maťa, 2004; s. 14.

⁵⁴ Ibidem, s. 63.

⁵⁵ NOVOTNÝ, Vladimír & KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková in *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné [online] z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839> dne 29. 9. 2023.

Spojených států jako místa děje svých románů. Její cesty jsou orientované zejména na Dálný východ (Thajsko, Kambodža, Indie), později do Afriky (Nigérie) a nakonec zpátky do Evropy (ve zmínkách Česko, ale pak především Londýn).

Do takto definovaného celku lze zařadit ještě pozdější román *Sloni v soumraku* (Praha, 2008), který skrze banální milostný příběh otevírá téma nepřekonatelné rozdílnosti kultur (a romantických iluzí o Západě u lidí z tzv. třetího světa).

Další část těchto beletrizovaných cestopisů se již odklání od samotné beletrizace, a naopak klade o to větší důraz na vlastní autorčinu zkušenost a světonázor, který jejich prostřednictvím prezentuje. Pekárková se nesnaží podat objektivní obraz daného místa, ale skrze vyprávění vlastních zážitků komentuje a vysvětluje různé kulturní zvyklosti, rozdílnosti a uvažuje nad nimi. Tato skupina více „názoropisných“ cestopisů by obsahovala díla *Do Indie kam jinam* (Praha, 2001), *Najdža hvězdy v srdci* (Praha, 2003) a *Šest miliard Amerik* (Praha, 2005).

Zkušenost s takovou rolí průvodce získala Iva Pekárková již v roce 1994, kde ve filmu *Hrůzy a lesk New Yorku aneb Město, které neusíná* figurovala coby průvodkyně německého režiséra a scenáristy Steffena Seiberta.⁵⁶

1.4 Tvorba Ivy Pekárkové od roku 2008 – „blogoknihy“

Reportážní přístup se stává u Ivy Pekárkové dominantní metodou psaní. V květnu 2008 si na platformě iDnes.cz autorka založila blog, na kterém v podstatě pokračovala formou kratších příspěvků ve svém uvažování o multikulturním světě, o feminizmu a doplňovala to svými zkušenostmi (především) s životem v zahraničí. Ve svých článcích probírala i různá aktuální témata, například v roce 2016 vydala článek týkající se burkin.⁵⁷

Pekárková měla zkušenost s tvorbou publicisticky zaměřených textů již od 90. let. Kromě povídek, které uveřejňovala v časopisech *Západ* (Ottawa), *Svědectví* (Paříž) a *Paternoster* (Vídeň), publikovala prózu a články např. v časopisech *The Idle*, *The New York Times*, *Sunday Supplement* nebo *Penthouse*. V průběhu 90. let pokračovala v jejich

⁵⁶ NOVOTNÝ, Vladimír & KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková in *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné [online] z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839> dne 29. 9. 2023.

⁵⁷ Článek *Burkini aneb Slušný člověk chodí svlečený!* z 25. 8. 2016 reaguje na zákaz nošení burkin na francouzských plážích, který reagoval na předchozí vyostření situace po teroristických útocích v Paříži na podzim roku 2015.

vydávání i v Česku, např. do časopisů *Playboy*, *Cosmopolitan*, *Esquire*, *Marianne*, ale také do *Lidových novin*, *Práva* a zejm. *Mladé fronty Dnes*.⁵⁸

V roce 1998 vyšel s Ivou Pekárkovou knižní rozhovor s názvem *Můj život patří mně* (Praha, 1998)⁵⁹. V tomto rozhovoru se Pekárková poprvé vyjádřila o svých dobrodružných životních peripetiích i o tom, jak mnohdy byly námětem pro její knihy, ale zdůrazňuje, že: „Moje knížky jsou o mých hrdinkách, a ne o mně“⁶⁰. Mimo to zde však sděluje i své osobní postoje a názory (například ohledně feminismu).⁶¹ Zhruba o dekádu později, v roce 2010, vyšla další kniha podobného rázu s názvem *Přestříhnout kšandy* (Praha, 2010), kde se Pekárková zamýšlí nad otázkami svobody. V pozdější tvorbě, která přichází právě zhruba kolem roku 2008, kdy si autorka zakládá svůj blog, se často stáčí k formě prezentování vlastního vidění světa. Témata, jež hrála významnou roli už v hlavní fázi její beletristické tvorby (především multikulturalismus a feminismus), se o to viditelněji dostávají do popředí.

Už v románech, které v této práci řadím do „exilové éry“ autorky, byla nepřehlédnutelná její hluboká sounáležitost s menšinami, zejména s černošskou komunitou. Pekárková se v tomto období tvorby nejen odvážně věnuje těmto tématům, ale také je rozvíjí a propojuje s českým kontextem, který bývá vůči multikulturalismu občas uzavřený. Její literární fresky se stávají jakýmsi zrcadlem, odhalujícím barevnou paletu skrytých příběhů a osudů, které ne vždy nachází svůj odraz v běžném českém povědomí. Pekárková tak vytváří literaturu, která nejen obohacuje českou literární scénu o témata zahrnující menšiny, ale také vybízí k reflexi a otevírání dialogu o různorodosti a vzájemné toleranci v české společnosti. Její pohled na multikulturní témata je jakýmsi uměleckým mostem, spojujícím různé světy a nabízejícím nám možnost prozkoumat bohatství lidských prožitků na pomezí různých kultur.

Kniha *Sloni v soumraku*, kterou tato práce řadí ještě do kapitoly o post-exilu, se již dotýká daných témat a přibližuje se „názoropisným“ dílům, která vycházejí později. Přesto zůstává ještě více cestopisem a románem než „blogoknihou“, jak bývá označován autorčin první počín přibližující se více publicistice než beletrii. Oficiálně tedy tuto novou část tvorby zahajuje až kniha *Jaxi taksikařím* (Praha, 2009), která obsahuje povídky téměř až

⁵⁸ NOVOTNÝ, Vladimír & KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková in *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné [online] z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839> dne 2. 10. 2023.

⁵⁹ Rozhovor vedl Vladimír Ševela.

⁶⁰ Pekárková & Ševela, *Můj život patří mně*, s. 19.

⁶¹ NOVOTNÝ, Vladimír & KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková in *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné [online] z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839> dne 2. 10. 2023.

fejetonové povahy, v nichž se příběhy mísí s otázkami mezilidských vztahů, rasismu, maloměšťáctví nebo životního prostředí. Autorka zde na základě historek ze svého proženu ne úplně tradičního povolání taxikářky diskutuje témata, která aktuálně hýbou světem.

Stylem psaní na tuto knihu o rok později navazuje titul *Málo černý Varlata* (Praha, 2010). Zde je však svět vykreslován skrze postavu Nigerijce K., který vnímá multikulturní svět úplně jinak než běloška z Evropy. Kondenzace témat ovšem probíhá podobně a v knize se seznamujeme s dalšími problémy a otázkami, které soužití rozdílných etnik přináší (např. s nepřekonatelnou potřebou K. smlouvat o cenu zboží, což je pro protagonistu jakýmsi zcela nutným kulturním atributem, který je ovšem v českém prostředí téměř absolutně neuplatnitelný). Více povídkový ráz, stále ale značně reportážní jako v předchozích blogoknihách, má pak kniha *Beton* (Praha, 2014), která se opět věnuje především jednomu tématu, jímž je multikulturalismus.

Autorčin blog byl v roce 2015 nominován na cenu Magnesia Litera (Magnesia Blog roku 2015). Výběr téměř padesáti článků vychází posléze jako kniha s názvem *Postřehy z Londonistánu* (Praha, 2015). Všechny tyto postřehy zatím dosáhly pomyslného vrcholu v knize *Multikulti pindy jedný český mindy* (Praha, 2016). Jde opět o výběr článků z blogu. Název vzešel od komentáře jednoho ze čtenářů, jak píše Pekárkové v poděkování: „Dík za pomoc a povzbuzení při psaní téhle knížky patří všem obvyklým a podezřelým: lidem různých věků, barev a národností, ale i zvířatům, krajinným útvarům a několika vesnicím a městům. Speciální dík patří anonymnímu diskutérovi, který o mém blogu prohlásil, že jsou to jen ‚blbý pindy ňáký blbý mindy‘ – ten rým mě zaujal natolik, že jsem pak prostě musela vydat knížku s názvem, který byl jeho variací.“⁶² Blogovou tvorbu na platformě iDnes.cz autorka ukončila v roce 2017. Od té doby se již nevěnovala ani formátu „blogoknih“.

Tradice exilové literatury u Pekárkové přináší touhu po sdělování. U jiných exilových autorů existovala podobná iniciace, která však mnohdy přinášela zpravodajství o životě v socialistickém Československu pro recipienty v zahraničí, kteří si podobnou situaci dokázali představit zřejmě spíše jen v hrubých obrysech. Pekárková se k celé záležitosti staví opačně. Přináší mozaiku multikulturního světa a to, jak jej vnímá sama, s hlavními hrdinkami sdílí autentické zážitky z života v USA, který není nijak reklamní, ale ukazuje

⁶² PEKÁRKOVÁ, Iva: Poznámka a poděkování in *Multikulti pindy jedný český mindy*. Praha: Mladá fronta, 2016.

skutečnou realitu. Působí dojmem průvodce, který publiku přináší pohled na život na opačném konci planety. Časem se pouze proměňuje a od beletristické a méně přímočaré a úderné formy krystalizuje do blogové podoby a „psaní napřímo“, tj. non-fiction. Od beletrie se však Pekárková nikdy zcela neodpoutala, a tak v tomto období vychází ještě další knihy, které si zachovaly románový charakter. Jsou to díla *Levhartice* (Praha, 2013) a na ni volně navazující *Pečená zebra* (Praha, 2015), román *Třísky* (Praha, 2018) s podtitulem „román s prvky investigativní reportáže“, *Dům bez zrcadel* (Praha, 2021) a *S orlem na zádech* (Praha, 2022).

Pekárková se v posledních letech také zapojuje do projektů povídkových sborníků, kde sdílí svůj literární přínos společně s dalšími autory. Tyto povídkové sbírky, jakou jsou například *Za oknem* (Praha, 2020) nebo *Povídky, které pomáhají* (Praha, 2022), ukazují její schopnost přizpůsobit se různým literárním žánrům a zároveň svou tvorbu propojit s aktuálními společenskými tématy. Její povídky, jakkoliv krátké, jsou prostorem pro jemné prolnutí osobních hrdinů s aktuálními událostmi a výzvami, s nimiž se společnost potýká. Zároveň ukazují, že Pekárková neztrácí svou literární sílu ani v krátkém formátu a umí vystihnout podstatu lidských prožitků a vztahů právě i na omezeném prostoru povídky.

2. Komparativní analýza ženských hrdinek v díle Ivy Pekárkové

Již předchozí část práce ukázala, že v mnoha ohledech nekonvenční ženské postavy jsou v centru většiny próz Ivy Pekárkové, přičemž tato kapitola vymezila některé jejich výrazné rysy. V této kapitole analýzu těchto postav prohloubím, a to s využitím některých teorií literární postavy a se zaměřením na genderové reprezentace. Literární věda pracuje s pojmem literární postavy velmi různorodě a nahlíží na ni skrze různé přístupy. Tato práce si klade za cíl nejen přistoupit k literárním postavám s předpokladem, že jsou reprezentací skutečných lidských bytostí,⁶³ ale zároveň si nezapomene všimnout i perspektivy sémiotické; tedy toho, jakým způsobem literární postavy fungují v rámci literárního textu samotného – nakolik utváří smysl a interpretaci děl Ivy Pekárkové.

Podstatným hlediskem komparace v rámci této práce tedy bude aspekt genderu hlavních hrdinek. Tím, jak postavy interagují s genderovými normami a očekáváními, vzniká dynamický dialog o společenských konceptech ženskosti a mužnosti. V tomto kontextu je možné efektivně využít přístup, který prezentuje anglický spisovatel a teoretik Edward Morgan Foster. Jeho teoretická analýza literárních postav rozlišuje mezi dvěma hlavními kategoriemi: plochými a kulatými postavami.⁶⁴ Pokud se podíváme na ploché postavy v kontextu díla Ivy Pekárkové, můžeme je chápat jako reprezentace mainstreamových obrazů a předsudků o ženách. Tyto postavy mohou být omezeny stereotypy a očekáváními spojenými s tradičními genderovými rolemi. Naopak kulaté postavy se vyznačují tím, že jednají a vystupují zcela odlišně od stereotypního a očekávaného scénáře, což je i přístup ženských hrdinek u Pekárkové. Tyto postavy mohou přinášet nové perspektivy a překračovat hranice předem ustavených genderových rolí, přispívající tak k rozmanitosti literárního světa a k posouvání hranic genderové reprezentace. Fosterova dichotomie plochých a kulatých postav tak může dobře poukázat na to, v čem jsou protagonistky románů Ivy Pekárkové natolik odlišné a výjimečné.

Druhou metodou, se kterou bude tato práce v následující kapitole pracovat, je teorie postav Jamese Phelana, který postavy rozdělil do tří tzv. „dimenzí“. Mimetická dimenze nám otevře dveře k porozumění tomu, jak postavy reprezentují sociální normy a jak mohou být interpretovány v širším kulturním kontextu. Syntetická dimenze nám umožní zkoumat,

⁶³ Tento „realistický přístup“ zastává např. Marvin Munderick nebo také Edward Morgan Foster. Viz také RIMMON-KENANOVÁ, S. *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001.

⁶⁴ FORSTER, E. M.: *Aspects of the Novel*. New York: Harcourt, Brace & company, 1927, s. 59. [E-kniha dostupná z The Gutenberg Project].

jak jsou tyto postavy strukturovány v rámci literárního díla, jak interagují s ostatními postavami a jakým způsobem přispívají k celkovému smyslu textu. Tematická dimenze nás provede hlubšími myšlenkami a tématy, která postavy nesou, umožňujíc nám tak proniknout do podstaty toho, co se nám snaží sdělit.⁶⁵

V rámci této práce se v první řadě pokusím vytvořit obecný model literárních hrdinek, který bude založen na konceptu jejich kulatosti. Tato perspektiva poskytne prostor pro pochopení jejich jedinečnosti. Následně se tato práce hlouběji ponoří do charakteristiky jednotlivých dimenzí literárních hrdinek z děl Ivy Pekarckové pomocí teorie Jamese Phelana. Tímto komplexním přístupem by měl vzniknout obraz těchto literárních hrdinek, který zároveň zohlední roviny textu, které jsou u Pekarckové postavami ovlivněny nejvíce.

2.1 Kulatost ženských hrdinek Ivy Pekarckové

Předchozí oddíl práce definoval protagonistky tvorby Ivy Pekarckové jako postavy kulaté. Tento přívlastek kulatosti v kontextu tvorby této autorky znamená, že se hlavní hrdinky často chovají nepředvídatelně a odlišně od stereotypních představ ženskosti, které v narativu reprezentují postavy jiné. Ženské postavy samy sebe z těchto standardních reprezentací vyjímají a charakterizují se jako odlišné, zejména v oblasti mateřství: „Zprvu jsem poslouchala – přestože nejsem ani psychiatr, ani doktor. Ale když jsem se pak pokoušela radit, docela vážně hledat řešení, dozvídala jsem se: Co ty, svobodná, můžeš jen tušit o problémech nás, vdaných žen a matek?! / Slovo matka ty dívčiny vyslovovaly přesně v duchu plakátů a transparentů, co mně jen zacláněly po ulicích výhled na svět. Matka jako vrchol ženy. Socialistická rodička socialistických dětí. Matka – poslušná samička, s tupou vytrvalostí produkující nové a nové khaki soldáty, kteří jednou hrdinně padnou v boji za lepší svět.“⁶⁶ Kulatost zde představuje hloubku a autenticitu, která nejen že odlišuje tyto hrdinky od stereotypních obrazů, ale také otevírá prostor pro hlubší pohled do jejich vnitřních světů a poukazuje na to, jakým způsobem gender ovlivňuje rozvíjení jejich příběhu v rámci narativu. Nicméně je třeba poznamenat, že i přesto, že jsou tyto postavy výrazně kulaté, lze najít určité rysy, které by mohly naznačovat jejich částečnou plochost – to vychází i z jejich mimetické dimenze.⁶⁷ Tato dualita v charakterizaci protagonistek

⁶⁵ PHELAN, James: Introduction in *Reading People, Reading Plots. Character, Progression, and Rhetorical Interpretation of Narrativ*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1989; p. 3.

⁶⁶ PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 12.

⁶⁷ Viz následující kapitola, která bude pracovat s Phelanovým modelem.

otevřít prostor pro hlubší zkoumání jejich komplexnosti a toho, jak různé aspekty genderu a postavy ovlivňují jejich celkový literární profil. Je to dynamická kombinace kulatosti a možné plochosti, která dodává literárním postavám v díle Ivy Pekárkové hloubku a zajímavost, stimulující tak čtenářskou reflexi a interpretaci, protože jsou velmi autentické a uvěřitelné na straně jedné, ale přitom velmi odvážné a neodhadnutelné na straně druhé.

Kulatost hrdinek se projevuje v dílech ve třech základních rovinách:

- 1) Rovina obdivu k cizímu a jinému, jež se po zkušenosti s emigrací proměňuje v ne úplně obvyklé téma pro českou literaturu, kterým je pozitivní postoj k multikulturní společnosti a zejména k černošským menšinám – jde o hrdinky typu Gin (*Dej mi ty prachy*), která již plně následuje cestu poznávání multikulturního soužití, jež započala v předchozím románu postava Jitky z *Kulatého světa*, a sama se stává součástí víceetnického Harlemu, kde převládá černošská komunita. Prvky tohoto obdivu se u literárních hrdinek v jisté zeslabené variantě objevují již v předchozích románech *Péra a perutě* (Viola, kterou lákají cesty s řidiči ze Západu a která se nakonec zamiluje do cizince⁶⁸) a *Kulatý svět* (Jitka, která v rámci boje o identitu, který v táboře postavy prožívají, vnímá ostatní etnika v táboře jako celek, jehož je ona sama součástí). V těchto třech románech tedy probíhá postupná asimilace hlavních hrdinek do multikulturního prostředí.
- 2) Rovina samostatnosti hrdinek, které si volí neobvyklá povolání, rozhodnou se samy cestovat po světě anebo jednájí více v souladu s modely považovanými stereotypně za mužské, působí lehce machistickým dojmem, což podtrhává zajímavost těchto hrdinek ve vztahu k jejich genderu. Opakovaným motivem je práce hlavní hrdinky coby řidičky taxíku (Gin v *Dej mi ty prachy*, později hrdinky z „blogoknih“, například *Jaxi taksikařím*). Kromě toho i hrdinky fikčních cestopisů projevují svou nezávislost, když samostatně cestují do těch koutů světa, jejichž návštěva přináší určité výzvy (Dálný Východ, Indie, Nigerie).
- 3) Třetí rovinou, je rovina detabuizace partnerských vztahů, lásky a sexuality (včetně lesbických zkušeností hrdinek), které jsou u hrdinek založené zejména na velké vášni, volnosti a svobodě. Je to zřejmě nejvýraznější rys kulatosti, kterým hrdinky oplývají. U všech hrdinek lze hovořit o volné lásce a partnerské neukotvenosti, která se ovšem nevyklučuje na straně druhé s hlubokými city a upřímnou láskou

⁶⁸ „Bylo v tom něco horšího: Začala jsem si zvykat na Erika. \ Těšila jsem se na něj. [...] Dlouho jsem se tomu ubránila. \ Až pak mi došlo, že jsem prostě docela klasicky, obyčejně, nezdravě, ba téměř pubertálně zamilovaná; ve svých bezmála šestadvaceti letech. \ A do cizince.“ – PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 236–237.

(např. Gin z *Dej mi ty prachy*, která je vdaná za Taliba, jehož smrt ji nesmírně zdrtí, zároveň však paralelně s ním udržuje jiné, zejména sexuální, vztahy s dalšími muži).

Roviny kulatosti naplňují u hrdinek Ivy Pekárkové nejvíce tematickou dimenzi Phelanova modelu, přičemž otevírají prostor pro debatu nad tématem genderu, které hraje v díle této autorky velmi zásadní roli. To je zajímavé především z toho hlediska, že nejvíce naplněná tematická dimenze obvykle vede u postav spíše k plochosti nežli ke kulatosti postav, přičemž se toho hojně využívá v ideologické literatuře (ploché postavy dávají možnost vyniknout tématu, které nesou).⁶⁹ Mohlo by to pak vést k tomu, že bychom mylně interpretovali prózu Ivy Pekárkové jako jednoznačnou, feministicky orientovanou literární fikci, což by bylo značně zavádějící mj. i proto, že autorka sama sebe jako feministku neoznačuje, protože se za ni nepovažuje.⁷⁰

Analýza literárních hrdinek Ivy Pekárkové v rámci Phelanova modelu by nám tak mohla lépe osvětlit, proč zde zůstává toto určité napětí v charakteristice postav, přičemž postavy zůstávají stále dobře čitelné a textově funkční.

2.2 Hrdinky z hlediska modelu dimenzí literárních postav Jamese Phelana

Literární postavy mají své různé funkce, skrze něž na ně můžeme v textu nahlížet: „Postavy lze v příběhovém světě vnímat jako entity. To by však nemělo být chápáno tak, že znaky jsou samostatné. Naopak: jsou zároveň prostředky ve sdělování významu a slouží i jiným účelům, než je sdělování faktů příběhového světa. [...] V mnoha formách vyprávění však akce není organizujícím principem, ale tématem nebo myšlenkou, a postavy v těchto textech jsou tímto tématem nebo myšlenkou určeny. Extrémním příkladem je personifikace, tedy znázornění abstraktního principu, jako je svoboda nebo spravedlnost, jako postavy, jak je najdeme v alegorické literatuře. Dalším příkladem jsou některé romány s dialogy, kde úlohou postav je předkládat filozofické myšlenky. Na druhou stranu i ty nejživější postavy realistického románu lze často popsat ve světle jejich místa v tematickém postupu.“⁷¹ James Phelan nabízí takový model pro uchopení literárních postav, který je založen na syntetické, mimetické a tematické dimenzi. Samotné dimenze autor

⁶⁹ FORSTER, *Aspects of the Novel*, s. 60.

⁷⁰ SVADBOVÁ, Blanka: Téma vzpoury literárních hrdinek in *Tvar* (7) č. 8, 1996, s. 9.

⁷¹ JANNIDIS, Fotis: Character and Meaning in *The Living Handbook of Narratology* dostupné [online] dne 14. 12. 2023 z <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/86.html>.

uvádí jako upřesnění či rozšíření teorie Davida Lodge, který postavil charakteristiku postav čistě na autorově volbě jazyka a na umělé (konstruktivní) povaze postavy, která z takového pojetí vyplývá.⁷² Toto tvrzení Phelan nepopírá, ale naopak je označuje jako syntetickou dimenzi postavy: „Stručně řečeno, tato další úvaha o Lodgeově barevné tvorbě naznačuje, že i postava může být mnohobarevná, že je literární prvek složený ze tří složek, mimetické, tematické a syntetické, a že mimetické a tematické složky mohou být více či méně vyvinuté, zatímco syntetická složka, ačkoli vždy přítomná, může být více či méně v popředí.“⁷³

Syntetická dimenze pracuje s postavou jako se souborem textových znaků, přičemž neodkazuje k žádné postavě reálné: „Jinými slovy, součástí bytí fikční postavou je být v tomto smyslu umělou, a součástí poznání postavy je vědomí, že on/ona/(ono?) je konstrukt. ‚Umělou‘ složku postavy budu dále nazývat syntetickou.“⁷⁴ Tato rovina je u Pekárkové nejméně zřetelná, postavy se naopak snaží jevit jako autentické, je tedy kladen důraz spíše na mimetickou dimenzi. Našemu uvědomování si syntetičnosti postav u Pekárkové napomáhají především drobnosti, např. to, že je upozadován popis vzhledu postav nebo některé způsoby jejich jednání, což je však zároveň projevem jejich kulatosti anebo tematické dimenze. Phelan to také uvádí a pracuje s rozdělením interpretace na mimeticko-tematickou, následně pak syntetickou, ale podotýká, že ačkoliv syntetická dimenze postav nemusí být pokaždé z díla zřetelná, je ale vždy přítomná.⁷⁵

Mimetická dimenze naopak přivádí postavy k nám a našemu povědomí o světě. Jinak řečeno charakteristiky postav nám otevírají přístup k tomu, že jsou „obrazy možných lidí“.⁷⁶ Tato dimenze je však nebezpečná v tom, že může čtenáře tímto propojením s „obrazy skutečných lidí“ svádět k přímočarému ztotožňování postav s někým konkrétním – v případě Ivy Pekárkové se nabízí zcestné ztotožňování s autorkou samotnou. Jinou variantou tohoto úsilí je přílišné psychologizování či seberefektování do postav, k čemuž se vyjadřuje například Jonathan Culler: „Nejintenzivnější a nejuspokojivější čtenářské zážitky mohou záviset na tom, čemu říkáme zapojení do postav, ale úspěšné kritické zkoumání struktury a účinků románu jako literárního konstruktů může vyžadovat myšlení

⁷² PHELAN, *Reading People, Reading Plots. Character, Progression, and Rhetorical Interpretation of Narrativ*, s. 1.

⁷³ *Ibidem*; s. 3.

⁷⁴ *Ibidem*; s. 2.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 20–21.

⁷⁶ *Ibidem*; s. 2.

o postavách jako o souborech predikátů seskupených pod vlastními jmény.⁷⁷ To by ovšem vylučovalo výše zmíněné pravidlo, že je u postav vždy přítomná syntetická dimenze, neboť v jejich základu je vždy tento umělý (syntetický) konstrukt. Nabízí se otázka, nakolik je slučitelná mimetická dimenze s kulatostí postav vzhledem k tomu, že postavy Ivy Pekárkové mají na jedné straně výraznou mimetickou dimenzi, na druhé straně jednájí svým způsobem překvapivě vzhledem k jejich genderové podstatě a očekávané mimezi. Jedná se o to, že postavy mají svůj silný mimetický základ, který však dále rozvíjí dimenze tematická, z níž plynou některá překvapivá jednání, jichž se postavy v příběhu dopouštějí.

Navzdory tomu, že se setkáváme s neobvyklým typem žen, které si volí neobvyklé zájmy jako je řízení taxíku či záliby ve zbraních, detabuizují sexualitu a erotiku (včetně prostituce) a opovrhují kultem matky, navenek postavy jednájí a vystupují jako běžné ženy a čtenářské představy o těchto ženských postavách mají z čeho vycházet a jak být uchopitelné.

Tematická rovina v tvorbě Ivy Pekárkové rozšiřuje pole literárního zkoumání postav o další zajímavý aspekt – jistou polemiku s genderovými a feministickými tématy, ale také zmiňované napětí mezi kulatostí postav a jejich tematickou dimenzí. Ačkoliv jsou totiž témata u postav velmi výrazná, dílo ani autorčin záměr v tom sledovat nelze. Například Pekárkové prvotina *Péra a perutě* s hlavní představitelkou Violou nabízí několik možných interpretací tematické dimenze. Často se mluví o protestu či vzpouře, ale jak uvádí Blanka Svadbová ve svém článku *Téma vzpoury literárních hrdinek*, k feminismu mají postavy Pekárkové ještě daleko: „Nad touto generační výpovědí psanou z perspektivy ústřední hrdinky v ich-formě je možno se přít, zda hrdinčino rozhodnutí je formou vzdoru, protestu či uvědomělým tragickým rozhodnutím nebo únikem před realitou do vnitřní svobody a zároveň projevem hrdosti na svou jinakost. (Za protest ji považuje např. V. Novotný, in MF Dnes 10. 12. 1992.) V každém případě vzniklo snad nejdůležitější svědectví literárního feminismu, ač sama autorka by se označení feministka bránila a ačkoli část amerických feministek by se proti knize bouřila.“⁷⁸

Na Phelanovu teorii by šlo navázat ještě heuristikou filmových postav Jense Edera, která rozvíjí aspekty komunikace mezi filmem a publikem jako: „(a) postava jako artefakt (jak se vyrábí?); (b) postava jako fiktivní bytost (jaké rysy charakterizují postavu?); c) znak jako symbol (jaký význam je znakem sdělován?); a (d) postava jako symptom (proč

⁷⁷ CULLER, Jonathan: *Issues in Contemporary American Criticism* in Ira Konigsberg (ed.) *American Criticism in the Poststructuralist Age* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1981), p. 5.

⁷⁸ SVADBOVÁ, Téma vzpoury literárních hrdinek in *Tvar*, s. 9.

je postava taková, jaká je a jaký to má účinek?).“⁷⁹ Phelanova dimenze tematická by v případě tohoto rozdělení nejvíce korelovala s bodem c), avšak body b) a d) by ji mohly ještě více pomoci analyzovat a rozvíjet. Vzhledem však k Phelanově větší provázanosti s textovou povahou postav a k tomu, že tato práce primárně nepracuje se čtenářským hlediskem, bude teorie Jense Edera ponechána stranou, ačkoliv by jinak mohla být v jistých ohledech doplňující.

2.3 Tematická dimenze ženských postav ve vztahu k genderovým otázkám

Kapitola věnovaná poetice postavy nastínila několik témat, která mají jistý dichotomický vztah jednak směrem k exilu, jednak směrem k genderu. Hlavním takovým tématem je téma svobody a nezávislosti, kterou si hrdinky udržují různě – ať již emigrací z nesvobodného Československa, nebo tzv. „volnou láskou“, která se promítá i do sexuality, nebo později cestováním po světě. Důležitou roli zde hraje pojem reprezentace, který otevírá prostor pro přemýšlení nad osobitou konstrukcí postav. Reprezentace vychází do jisté míry z mimetické dimenze a pro feministickou naratologii to není pojem cizí. Jak uvádí naratoložka Susan Lanser, „[n]aratologie pro feministickou kritiku by také musela sladit primárně sémiotický přístup naratologie s primárně mimetickou orientací většiny (angloamerického) feministického myšlení o vyprávění. Tento rozdíl nám připomíná, že ‚literatura se nachází na rozhraní dvou systémů‘; lze o ní mluvit jako o reprezentaci života / jako popisu skutečnosti / mimetickém dokumentu / a jako nereferenčním jazykovém systému / výpovědi předpokládající vypravěče a posluchače / především jazykovém konstrukt.“⁸⁰ Autorka článku však dále uvádí, že naratologie by měla být tím nástrojem, který by naopak příliš mimetický přístup kompenzoval a vedl by k vytvoření „pružnější, rétoricky investované a genderově uvědomělé naratologické poetiky“.⁸¹

Genderově podbarvený pohled na literaturu nás přivádí k důkladnému zkoumání několika klíčových oblastí, které nám mohou odhalit hloubku pojmů gynokritiky, ženského psaní a ženského čtení. Když se však věnujeme konkrétně postavám v tvorbě Ivy

⁷⁹ JANNIDIS, Fotis: Character and Meaning in *The Living Handbook of Narratology* dostupné [online] dne 14. 12. 2023 z <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/86.html>.

⁸⁰ LANSER, Susan S.: *Style*, Fall 1986, Vol. 20, No. 3, Narrative Poetics (Fall 1986), Penn State University Press; s. 344. Autorka v citované pasáži operuje s rozdělením zavedeným Nelly Furman: FURMAN, Nelly: The politics of language: beyond the gender principle? in *Making a Difference: Feminist Literary Criticism*. Ed. Gayle Greene and Coppelia Kahn. London: Methuen, 1985, s. 64–65.

⁸¹ LANSER, Susan S.: Gender and Narrative in *The Living Handbook of Narratology* dostupné [online] dne 14. 12. 2023 z <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/86.html>.

Pekárkové, stává se klíčovým prvkem konstrukce ženských postav rozsáhlý aspekt svobody, který se prolíná tematickou rovinou její tvorby. Tato svoboda může být chápána jako nezávislost postav, které se nebojí vzdorovat očekáváním společnosti. Kromě toho je tu i svoboda vytvářet vlastní identity, nezávisle na očekáváních či normách genderově zatížené literatury. Tento vzdor se projevuje ve třech oblastech:

- 1) žena jako „macho“ a mužské vzorce chování u hrdinek;
- 2) nomádství;
- 3) sexualita.

Ženské postavy u Pekárkové nejsou ničím svazovány a k genderovému nastavení přistupují s jistou mírou ignorence – postavy si uvědomují svou ženskost, ale konstruují ji svým vlastním způsobem, přičemž se nikterak nevymezují vůči postavám mužským, ale zároveň se s nimi neztotožňují, jak píše Blanka Svadbová: „Nonkonformismus, poskytující životním jevům nekonvenční úhel pohledu, je solí jejího života a náplastí na šed' a nudu zakonzervovaných rituálů společnosti a zároveň výrazem hledání harmonie a lásky, jak dosvědčují všechny tři její knihy včetně poslední těžící z taxikaření v New Yorku.“⁸²

Pokud bereme v úvahu potřebu plochých postav v tematické dimenzi literární postavy, pak právě tímto hrdinky Ivy Pekárkové boří tento nastavený princip, neboť právě svým nonkonformním vystupováním a jakousi „genderovou hybridností“ se stávají postavami plastickými.

Tento vývoj u postav lze vysledovat nejzřetelněji v prvních třech románech (*Péra a perutě*, *Kulatý svět*, *Dej mi ty prachy*), kde dochází i k postupnému rozvíjení všech těchto tří témat, přičemž se pouze mírně obměňují témata, se kterými romány pracují a na kterých se tento zmíněný vývoj demonstruje. Neznamená to ovšem, že by později tato témata mizela z následujících žánrů cestopisně a reportážně orientovaných – tato pozdější díla čerpají právě z fáze vývoje hrdinek, kterou získaly v románu *Dej mi ty prachy*. Vývoj postavy pokračuje i zde a nejzřetelněji jsou zachovány právě linky týkající se sexuality a erotiky, ale do popředí se později dostává prvek nomádství a dále se také rozvíjí téma multikulturality, které po exilových románech nabývá znovu na významu v autorčiných „blogoknihách“.

⁸² SVADBOVÁ, Téma vzpoury literárních hrdinek in *Tvar*, s. 9.

2.3.1 Maskulinní femininita

Výše v práci již bylo uvedeno, že postavy u Ivy Pekárkové nebývají obvykle popisovány co do svého vzhledu. Řešena bývá sice poměrně často tělesnost, ale ta je líčena ve vztahu k sexualitě a erotice. To, co tedy hrdinky přibližuje jistému modelu maskulinity (anebo je minimálně vzdaluje femininní povaze), tak je zejména jejich chování a vystupování.

Hned v prvním románu *Péra a perutě* vyvstává zajímavé uchopení femininity, když se Viola rozhodne řešit problém svého kamaráda Patrika tím, že mu vydělá na invalidní vozík prostitucí. Tento akt lze nahlížet z několika perspektiv: jednak se můžeme zabývat tím, nakolik je toto rozhodnutí aktem svobodomyšlnosti a touhou po vzdoru okolní společnosti (ve vztahu k uvědomování si vlastní femininity jako možného nástroje řešení zoufalé situace), zároveň i to, nakolik je role ženy vnímána ve vztahu k nutnosti sebeobětování a péče o druhé (respektive zda to bylo v rámci se svobodnou vůlí, kterou hrdinka jinak v díle projevovala). Obě témata spolu poměrně úzce souvisí. Jarmila Jelínková se v kapitole *Sebeobětování žen jako povinnost, nebo vlastní rozhodnutí? Literární analýza divadelního scénáře Prolomit vlny se zaměřením na hlavní hrdinku Bess* v publikaci *Tváří v tvář: Gender jako metodologická kategorie literární analýz* zabývá právě tím, zda se hrdinka „[...] ztotožňuje s obecně patnou floskulí, že rozhodnutí žen pro život povinovaný péčí o druhé a sebeobětování plyne ze společenského předpokladu, že ženy se mají obětovat a starat o druhé, a pokud tak neučiní, nejsou správnými ženami nebo matkami.“⁸³

Toto stanovisko vede k zajímavému rozkolu, který v *Pérech a perutích* nacházíme, neboť Viola se velmi ostře vymezuje proti mateřství a otázka sebeobětování ve vztahu k „bytí matkou“ pro ni není tématem, přičemž aspekt mateřství nekritizuje jen vůči sobě, ale především vůči druhým ženám.⁸⁴ Hrdinka prózy tak vystupuje především proti Patrikově matce: „Ano, tak to bylo: paní Fišerová měla doma svého maroda, své ochořelé, chrchlající, nemocné a slabé dítě, které krmit, ošetřovat, vlídně plísnit a léčit je její svatá mateřská povinnost. \ Patrik — podle svých slov — vyhníval zevnitř jak spadlá hruška mezi detritem — a pí. Fišerová mu zděšeně a láskyplně vymakávala z čela teplotu svou opocenou a milující, nesnesitelně mateřskou dlaní.“⁸⁵ Navzdory tomu si však své ženství

⁸³ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; KYNČLOVÁ, Tereza a MATONOHA, Jan: Úvod: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz in *Tváří v tvář: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender studies o. p. s., 2010; s. 48.

⁸⁴ I pro tuto povahu děl Ivy Pekárkové by bylo velmi odvážné nazývat tuto autorku feministkou.

⁸⁵ PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 80.

pevně uvědomuje (navíc skrze hlavní mužskou postavu) a nijak je sama v sobě nepopírá: „Patrik si vážil ženy ve mně — a přece já si přes přátelství s ním uvědomovala, že jsem jen žena. Zrovna dnes vlastně: jsem jen žena, která stavy mužského organismu, natož myslí, podle všeho nikdy nepochopí, i kdyby studovala psychologii dvacet let.“⁸⁶

Viola je na počátku vývoje modelu hlavní hrdinky, která postupně bude skrze svou svobodnou vůli získávat více odstupů od své tradičně chápané ženskosti. V Pekárkové prvotině je tento akt vzdoru ještě velmi provázán emocionalitou a citlivým vnímáním erotických zážitků, což bývá často zdůrazňováno jako ženský literární rys a figuruje i ve vztahu k feministickým pohledům na literaturu a literární jazyk. Jak píše Blanka Knotková-Čapková, Tereza Kynčlová a Jan Matonoša, „[n]a poststrukturalní obrat k jazyku, symbolickému řádu, diskurzu atp., coby formativním doménám identit a konceptualizací do určité míry reaguje feministické myšlení tzv. afektivního a materiálního obratu. Tento obrat zkoumá, jakou podstatnou a zároveň neviděnou, zastíranou kulturní, společenskou a epistemickou roli hraje emocionalita a tělesnost jako podloží naší subjektivity [...]. Důraz je tak mimo jiné kladen na neredukovatelnou roli emotionality a tělesnosti právě z toho hlediska, nakolik máme tendenci tyto formativní aspekty naší tělesně situované existence přehlížet, umlčovat a zneviditelnovat v rámci ideologie čirého, seberozvrhujícího se karteziánského subjektu [...].“⁸⁷

Toto prvotní zajímavé uchopení femininity se následně nejvíce rozvíjí v dalších dvou románech. V *Kulatém světě* je realizováno stále dominantně skrze sexualitu, která se dostává do zajímavého rozporu s touhou po lásce, protože Jitka na jednu stranu velmi touží po lásce a jisté formě vztahu a stability (v kontrastu k prostředí lágru plného nejistot), ale vše je nahlíženo z pragmatického úhlu pohledu, který kázal, aby se postavy hlavně co nejrychleji z lágru dostaly. Drsnost, kterou ženské hrdinky v tomto románu oplývají, funguje především z principu toho, že se jedná o utečenecký lágr, kde celou dobu jde hlavně o přežití (přídělové lístky na jídlo, znásilňování, kontakt s cizími kulturami, do velké míry založený na strachu z neznámého apod.).

Žena jako macho je pak postava Gin z románu *Dej mi ty prachy*, kdy se skutečně setkáváme s postavou, která v dílech Ivy Pekárkové dosahuje pomyslného vrcholu své nezávislosti. Gin kromě nezávislosti hrdinek z předchozích děl Pekárkové také buduje svou vlastní identitu na dalších pilířích, z nichž jedním je prostředí, které si volí (vymění

⁸⁶ PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 7.

⁸⁷ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, KYNČLOVÁ, MATONOŠA, *Tváří v tvář: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 10.

nablýskaný Manhattan za méně bezpečný Harlem), navíc se živí jako taxikářka, přičemž preferuje nebezpečnější noční směny a nemá problém jezdit právě do těch čtvrtí, kterým se jinak běžný Newyorčan vyhýbá. Navíc je s tím poměrně často konfrontována od svého zaměstnavatele, ale i od běžných zákazníků: „To bylo vo fous,‘ podotkne páprda na zadním sedadle a začne chtít být milý. Přeloží Wall Street Journal. ‚Odkud jseš? Jak jseš tu dlouho? Mluvíš docela dobře anglicky, kde ses to naučila? Jak dlouho řídíš taxíka? Dokdy dneska musíš dělat? Nebojíš se, jako žena, řídit sama po nocích? Kde vlastně bydlíš? Máš tu rodinu? Jseš vdaná? Máš děti? Jak se ti líbí v Americe? Jó, ahá, jó, né, fakt?‘“ Nebo o kousek dále: „Ááá! No vidíš, já ti to zapoměla říct! To že jsem byla tak překvapená. Uvidět za volantem mladou ženu...“⁸⁸

2.3.2 Nomádství jako otázky identity postav

Nomádství se stává neoddělitelnou součástí tvorby Ivy Pekárkové od samých počátků, přičemž jeho nejvýraznější podoba se vynořuje v období po exilu, zvláště pak v jejích cestopisech a cestopisných románech. Autorka se hlouběji zabývá tématem exotiky, které v post-exilovém období získává na intenzitě a významu. Vykořeněnost, spojená s životem na cestách, se stává jedním ze symbolů exilové literatury, jak jsme již mohli pozorovat v předchozí kapitole. Pekárková prostřednictvím svého literárního díla propojuje osudy exulantů a migrantů s neustálým hledáním identity v pohybu, přičemž nomádství se stává nejen geografickou realitou, ale také metaforou vnitřního putování a hledání místa, které by mohlo být nazváno domovem.

Vykořeněnost, kterou autorka zobrazuje, není v interpretaci jejího díla vnímána jako negativní stav; spíše naopak, je spojena s výrazným subtextovým motivem hledání identity. Hlavní hrdinka se nezdá být přímo v souladu s časem a prostorem, v nichž se nachází, ale postupně se naučí s nimi jaksi splynout, i když si stále plně uvědomuje svou odlišnost. Hrdinky zdůrazňují, že mají jinou mentalitu než jejich okolí. V *Pérech a perutích* je tato odlišnost stavěna do kontrastu s ostatními obyvateli tehdejšího Československa: „Všichni furt někam běhají a kráčejí, ať už je to mílovými kroky ke komunismu, anebo do rakvičky, nebo do prdele. Co si myslíš, že ty děláš, když jezdíš s nákladřákama sem a zase zpátky? Co si myslíš, že sem dělal já, když sem ještě moh fotit? My se řítíme, Fiali, my unikáme, unikáme, rozumíš, nějakýmu velkému poznání — a bojíme se ho!“⁸⁹ Hrdinka se však vymezuje i vůči vrstevnicím: „Zatímco moje vrstevnice hledaly závětrí a pseudojistotu, já

⁸⁸ PEKÁRKOVÁ, *Dej mi ty prachy*, s. 77–78.

⁸⁹ PEKÁRKOVÁ, *Péřa a perutě*, s. 219.

se učila žít okamžikem.“⁹⁰ Motivy menšin, cizích krajů a netradičních prostředí, jako jsou lágr či newyorský Harlem, pozitivně konstruuji celé téma nomádství. Tyto prvky přispívají k otevírání obzorů a rozšiřování perspektivy hlavní postavy. Pekárková vytváří poetický přístup k psaní formou reportáže, kde vypravěč slouží jako průvodce, který čtenáře provází těmito různorodými světy.

Samotné cesty mají pak v *Pérech a perutích* podobu autostopu, který probíhá zejména na území Československa. Jedná se o prvek, který je protagonistce Viole velmi blízký a kterým naprosto žije: „Ano, každý jsme měli svoji drogu. Svoji metodu, jak přežít. \ Babička kostel a televizor. \ Patrik fotoaparát, Kryla a ženy. \ Já měla autostop.“⁹¹ Od prvního románu můžeme tedy sledovat formování postav skrze motivy cesty, které se stávají esenciální součástí charakteristiky všech hrdinek. V *Kulatém světě* se krátkodobé a bezcílné cestování proměňuje. Bod emigrování, který byl v prvním románu pouze v myslí hlavní hrdinky, ale nedochází k jeho uskutečnění, se v tomto druhém románu již zhmotňuje. Ačkoliv je zde však vytyčen pomyslný cíl, stále nemá konkrétní obrysy a hrdinka prožívá více samotnou cestu než finalizování emigrace, přičemž zdůrazňuje aspekt mizejícího domova: „Zašmodrchané nitky, pěšinky, silnice se spojovaly v síť, zauzlovanou a složitou... tou sítí jsem se brodila k Západu, dál, zatímco lepkavá, elastická vlákna mě jako jiskřivá pavoučí síť svazovala a táhla nazpátek. Dozadu. Domů. \ Jenomže moje doma se přece už dávno rozprostíralo tam někde za ostnatými dráty, byla to jarní květovaná krajina, kterou za mnou při odjíždění korba nákladáku zatáhla jak zip.“⁹²

Nomádství částečně ustává a připomíná podobu autostopu z prvního románu v následujícím díle *Dej mi ty prachy*. Gin je taxikářka v New Yorku a své cestování žlutým vozem vnímá jako umění: „Tudíž i Jindřiščina dennodenní cesta po asfaltu té betonové džungle se podobala malování obrazu --- asi jako když na noční fotce s dlouhou expozicí kreslí zadní světla aut průzračné červené čáry.“⁹³ Otázky identity prosakují do Jindřištiny volby být součástí newyorské čtvrti Harlem a jejích obyvatel, ačkoliv sama do drsné a surové reality této části města tak úplně nezapadá. Do popředí vystává téma neopomenutelné ve vztahu k nomádství – multikulturalismus. Akt emigrace rozbil mnohé konvence, a tak i protagonistka Jindřiška začíná ve Spojených státech nanovo. Multikulturní podstata se stává velkým tématem všech dalších postav děl Ivy Pekárkové. Postavy jsou v této situaci bez domova a bez kořenů, a tak se nadále nedělí podle barvy

⁹⁰ PEKÁRKOVÁ, *Péřa a perutě*, s. 47.

⁹¹ Ibidem, s. 34.

⁹² PEKÁRKOVÁ, *Kulatý svět*, s. 218.

⁹³ PEKÁRKOVÁ, *Dej mi ty prachy*, s. 74.

kůže nebo národnosti, ale dokážou se najít v různých skupinách, kde je bude spojovat pouze migrační minulost.

Objevování dalších končin světa i s jeho různorodým kulturním bohatstvím se u Pekárkové již dále nerozvíjí čistě beletristicky, nýbrž více cestopisně (post-exilová kategorie cestopisných románů). Zároveň se téma multikulturalismu a menšin stává zcela lapidárním pro nejpozdější oblast tvorby, kterou jsou „blogoknihy“. Z hrdínek se tak dá poskládat obecný model nezávislých nomádek, které vnímají svět svou vlastní perspektivou, do níž kromě úzkého vztahu s menšinami a lidmi jiných ras a etnik bude významným podílem zasahovat i sexualita.

2.3.3 Detabuizovaná sexualita

Sexualita a erotické motivy jsou v románech autorky vykreslovány bez příkras a lze mluvit o jisté míře detabuizace, které je navíc mnohdy poměrně dost provokativní. Pekárkové se však k tomuto aspektu vyjádřila v rozhovoru s Vladimírem Ševelou, kde se píše následující: „Na to, proč se v mých prózách tolik souloží, se mě ptají hlavně novináři z Evropy. V Americe se nad tím nikdo nepozastavuje.⁹⁴“ Lze se tedy domnívat, že tato tematická rovina byla do značné míry ovlivněna právě zkušeností exilu.

Na druhé straně je tato detabuizovaná sexualita vyvažována touhou po vztahu a velmi citlivém mapování různých sexuálních prožitků, což přivádí celý tento motiv k určitému napětí složenému ze dvou pólů, z nichž jeden by se dal více označit za mužské (naturalistické popisy a určitá živočišnost) a druhý více za ženské vnímání sexuality (emotivní a na detail zaměřené vnímání), což je však zkoumání na pomezí psychoanalýzy, jak zdůrazňují v úvodu své publikace *Tváří v tvář: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz* Blanka Knotková-Čapková, Tereza Kynčlová a Jan Matonoha: „Propojení psychoanalýzy a Foucaultova myšlení využívá již zmíněná Judith Butler ve svých pracích taky k poukázání na to, jak se moc šíří nejen skrze diskursy moci, ale stejně silně i skrze různá afektivní přilnutí a emocionální náklonnosti: pro internalizaci moci a dominantních struktur tak slouží nejen ideologické aparáty jako média, škola, kultura atp., ale například také láska a partnerské vztahy.“⁹⁵

⁹⁴ PEKÁRKOVÁ, ŠVELA, *Můj život patří mně*, s. 28.

⁹⁵ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, KYNČLOVÁ, MATONOHA, *Tváří v tvář: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 10.

Zároveň celé téma sexuality provází důležitý základ touhy po svobodě, ze kterého vyrůstají subtémata jako nevázanost v partnerských vztazích, spontánnost, ale i jakási absence hranic, které lze z pozice čtenáře očekávat. Jak píše Blanka Svadbová, výrazné propojení sexuality s touhou po svobodě nacházíme již v prvotině *Péra a perutě*: „Pro Violu-Fialku jsou erotika a sex otázkou volby, svět vlastních zážitků a smyslových prožitků projevem vnitřní svobody (a rovněž prostředkem, jak oné svobody dosáhnout) a z toho plynoucí nezávislosti: osobní svobody, kterou, aby byla opravdu svobodou, doprovází pocit zodpovědnosti za sebe, ale i za stav společnosti. Hrdinčin způsob života ovšem obsahuje i rys sebezáchovný, neboť co jiného je nechuť jakkoliv splynout, nebo se zařadit, ale také nechuť ke konfrontaci.“⁹⁶

Způsob, jakým hrdinky sexualitu prezentují, či o ní jen smýšlejí, je přitom velmi explicitní, nebo přinejmenším provokativní: „Rozmatlala jsem ho na dlani a familiárně jsem si s ním hrála. \ ,Máš nejkrásnější sperma, jaký jsem v životě viděla,‘ řekla jsem. ,Voňavý, vláčný, matný a jiskřivý. Nádherný chlapský sperma.“⁹⁷ Vztah jistě sexuální surovosti je v románech hmatatelnější než „ženský“ rys něžnosti – něha se promítá u postav především skrze sebeuvědomování si vlastního těla. Pro porovnání: „Řidič mi šeptal lichočky laskavou stredoslovenčinou a já jsem se jemně usmívala jako zdařile ošukaná kráska. Taky jsem byla dobře ošukaná a chtěla jsem mu to sdělit, ale nebylo mi zatím zřejmé, jakou metodu vyvolím.“⁹⁸ O kousek dále hlavní postava však výrazně mění přístup: „Potřebovala jsem se dotýkat, svým vlastním tělem vykupovat jaksi všechno zlo, co člověk způsobuje, toužila jsem svou spoluvinu smazávat nasazením sama sebe.“⁹⁹

Témata sexuality, která postavy různými formami diskutují, zahrnují tabu nejen ve smyslu explicitních popisů, ale obsahují také témata, která mohou být vnímána jako kontroverzní – jde zejména o placený sex (*Péra a perutě*), lesbický sex (*Péra a perutě*), znásilnění (*Kulatý svět*) anebo sex s muži jiné rasy (*Dej mi ty prachy*).

Tato „mravní pokleslost“ je však něco, co v postavách není vysloveně zakořeněné – výjimkou může být snad jenom postava Violy, což ovšem také není zcela přesné, neboť její motivace k prostituci pramenila z dobrého úmyslu a zoufalé situace. V pozdějších románech ovšem shledáváme, že postavy teprve postupně podléhají tomuto novému pojetí sexuality, přičemž zůstává zachována i určitá touha po nějaké formě svazku, jak ostatně

⁹⁶ SVADBOVÁ, Téma vzpoury literárních hrdinek in *Tvar*, s. 9.

⁹⁷ PEKÁRKOVÁ, *Péra a perutě*, s. 49.

⁹⁸ *Ibidem*; s. 49.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 62.

píše i Blanka Svadbová: „Ženské postavy, včetně postavy hlavní, se nejprve zdráhají přijmout pokleslou mravní úroveň a snaží se zachovat si svou vnitřní autenticitu. V průběhu pomalu odplývajícího času se však začínají vědomě podílet na svém sebezneuctění, na znásilňování.“¹⁰⁰ Přesto se sexualita hrdinek místy až zásadně proměňuje, když ztrácí svůj „ženský“ základ: „Jinými slovy: ztrácejí lidské vlastnosti, jsou primitivní, násilnické, vulgární a bezcitné. Ovládají je nejspodnější tóny člověka, z nichž na čtenáře dopadá v souvislosti s myšlenkami na naději lidstva hluboká deprese. Všechny hodnoty jsou devalvovány, zničeny, pošlapány, existuje jenom dno společnosti, jacísi moderní vydědění.“¹⁰¹

Problematiku partnerských vztahů v románech lze také v některých ohledech považovat jako povrchní. Nejvýraznější je soubor partnerských vztahů, kterými prochází Jitka v *Kulatém světě*. Vztah s prvním partnerem Standou, starším rozvedeným otcem od rodiny, končím tím, že se Jitka rozhodne upřednostnit svou vlastní potřebu – emigrovat. Standa se rozhodne kvůli dětem zůstat.¹⁰² Pozdější vztahy v lágru končí obdobně, když Jitka dostane pokyn k odletu do USA. Nicméně to je jediné, čím prvotní vztah se Standou připomínají. Jinak jde o vztahy velmi živočišné, odpovídající atmosféře v lágru, kdy spíše než o volbu partnera a hledání budoucnosti jde jen o ukojení základních tělesných potřeb.

Obdobně působí i vztah Gin a Talibeho v *Dej mi ty prachy*, kdy jejich manželství připomíná spíše výhodnou dohodu, která jim oběma umožňuje žít ve Spojených státech. Gin je zpočátku vůči vztahu trochu naivní a vše vyplouvá napovrch v momentě, kdy ji její manžel donutí se ilegálně provdat za jeho kamaráda, aby mu tím zajistila občanství. Po Talibeho smrti se navíc dovídá, že měl celou tu dobu rodinu jinde a Gin v jeho životě figurovala více jako pomoc k přežití v USA, za což ona na oplátku dostala šanci získat zelenou kartu.¹⁰³ „Limamou hluboce vzdychl. „Miss Gin, copak ty tohle nevíš? Copaks to ještě nepochopila? Za celou tu dobu? To on tak říkal, děti jeho sestry. Protože musel, rozumíš? Protože po tom nikomu nic není, že on... že jemu nezbylo, než jet do Ameriky a vydělávat na svou rodinu. Protože Talibe se narodil v chudé zemi, Miss Gin. To vy Američani sotva pochopíte, co to je dřít se jak kůň a nemít ani na---““

¹⁰⁰ SVADBOVÁ, Téma vzpoury literárních hrdinek in *Tvar*, s. 9.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Jitka s ním původně čekala dítě, ale později šla na potrat, přiznává, že „[m]uži o tom nejspíš sni nevědí, ale snad v každé ženské zůstane hluboko vevnitř jizvička po každém děcku, které jsme odmítly mít.“ (*Kulatý svět*, s. 21). Na konci přechozího románu *Péra a perutě* mění Viola názor na mateřství a o miminko se pokouší. Toto jsou jediné dva momenty pozitivního přístupu k mateřství, kterých si v autorčině tvorbě můžeme všimnout.

¹⁰³ Zelená karta je označení pro povolení k trvalému pobytu ve Spojených státech.

Dichotomie mužského a ženského ve vztahu a sexualitě tvoří dohromady celek, který rozhodně nelze označit za feministický, neboť se nevyznačuje nenávistím k mužům. Naopak – mužské postavy jsou zcela zásadní součástí života protagonistek všech tří zmiňovaných románů. Vše kolísá mezi touhou po lásce a partnerství a touhou sexuální, přičemž oba póly přinášejí momenty detabuizace a provokace. Sexualita je pro ženské postavy neobyčejně důležitým místem seberealizace a sebezpřítomňování. Na akty je bez ohledu na jejich občasnou surovost nahlíženo s ženským smyslem pro detail a smyslové vnímání. Postavy jej však komentují velmi naturalisticky a bez příkras, což přináší zajímavý kontrast s detailním uvědomováním si sebe sama.

Závěrem

Iva Pekárková je autorkou, která emigruje v polovině 80. let dvacátého století. Do exilové literatury tedy vstupuje až na konci desetiletí. Jejích prvních pět románů (*Péra a perutě*, *Kulatý svět*, *Dej mi ty prachy*, *Gang zjizvených* a *Můj I.Q.*) zajímavým způsobem mapuje přesun ze socialistického Československa přes rakouský utečenecký tábor Traiskirchen až do amerického New Yorku. Pekárková se v této tvorbě zaměřuje nejen na otázky identity, ale již od počátku zde buduje svá stěžejní témata, kterými jsou multikulturalismus a gender (a s ním spojené otázky sexuality). K exilové tvorbě se navíc později znovu vrací ve dvou povídkových souborech *Láska v New Yorku* a *Láska v Londýně*.

S příchodem milénia autorka přechází k post-exilové tvorbě, což znamená především příklon k cestopisům a cestopisným románům (*Najdža hvězdy v srdci*, *Do Indie kam jinam*, *Sloni v soumraku* nebo *Šest miliard Amerik*). Exotické motivy byly pro období post-exilu poměrně běžné a často byly připisovány zklamání exulantů z polistopadové situace v Československu, kdy putování bylo reakcí na druhé vykořevení, kterým autoři procházeli. Pekárková v té době přináší pohled zejména na Dálný východ a Afriku, přičemž její cesta končí v Londýně, kde se znovu vrací k exilové tematice, rovněž v té době začíná psát svůj blog na iDnes.cz. Její blogová tvorba vedla k vytvoření nového formátu – tzv. „blogo-knihy“, tedy žánru na pomezích povídek a blogových příspěvků.

Třetím tvůrčím obdobím u Pekárkové je pak tvorba blogo-knih a novodobých románů, v nichž je protěžováno zejména téma multikulturalismu a rasismu, ale nevymizely ani ženské otázky.

Ženské otázky a otázky feminismu se u Pekárkové formují zejména skrze ženské postavy, přičemž mnohé vlastnosti těchto postav pramení i z exilové zkušenosti (především vztahy s menšinami). Tato práce postavy uchopila ze dvou hledisek – prvním je pojem plochosti a plastičnosti (kulatosti) postav podle E. M. Forstera, druhým jsou dimenze literárních postav, které popsal J. Phelan. Vzniká zde totiž zajímavé napětí, jelikož postavy mají výraznou tematickou dimenzi, což je více obvyklý rys pro ideologickou či didaktickou literaturu, jež obvykle však vyžaduje postavy ploché, za které hrdinky Ivy Pekárkové takto označit nelze (jejich chování je obvykle komplexní a v rozporu s očekáváními). Zároveň nelze o tvorbě Ivy Pekárkové uvažovat jako o feministické, neboť postrádá některé zásadní znaky feministické literatury.

Podoba ženských hrdinek se formuje především na prvních třech románech (*Péra a perutě, Kulatý svět, Dej mi ty prachy*), což souvisí i s vývojem exilové tvorby. Hrdinky od Violy přes Jitku až po Gin postupně zvyšují svou nezávislost a odvahu, přibližují se vystupování, které připomíná spíše maskulinní typ femininity. S lehkostí se začleňují do mužských kolektivů a profesí, přičemž ovšem neztrácejí na své ženské podstatě. Svou nezávislost demonstrují hrdinky mj. i tím, že se stávají určitými moderními nomádkami, které se snaží určitou reportážní metodou zprostředkovávat své velmi citlivé vnímání světa. Ženskost je konečně u Pekárkové poměrně výrazně sexualizována ve smyslu toho, že sexuální tematiky a erotické motivy s hrdinkami spojenými poměrně výrazně tuto jejich ženskost umocňují. Ta se uplatňuje i v touze po partnerském svazku, ovšem naopak se popírá v averzi, téměř až útoku proti mateřství, což hrdinky často vnášejí jako téma (i zde nastává mírné kolísání, kdy například Viola v závěru románu svůj postoj k mateřství jako „biologické tragédii“ přehodnocuje).

Ve výsledku nacházíme mezi exilovými tématy a ženskými postavami pojítka, která naplňují především tematickou dimenzi postav, ale zároveň výrazně budují i poetiku tvorby Ivy Pekárkové. Jde o zajímavé a efektivní postupy, které činí dílo této autorky bezpochyby originálním.

Zdroje

Primární literatura

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Do Indie kam jinam*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

ŠEVELA, Vladimír – PEKÁRKOVÁ, Iva: *Můj život patří mně*. Praha: Mat'a, 2001.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Láska v New Yorku*. Praha: Listen, 2006.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Šest miliard Amerik*. Brno: Petrov, 2006.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Láska v Londýně*. Praha: Listen, 2008.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Sloni v soumraku*. Praha: Millenium Publishing, 2008.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Třísky*. Praha: Mladá fronta, 2008.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Jaxi taksikařím*. Praha: Millenium Publishing, 2009.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Málo černý Varlata*. Praha: Millenium Publishing, 2010.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Péra a perutě*. Praha: Mladá fronta, 2014.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Multikulti pindy jedný český mindy*. Praha: Mladá fronta, 2016.

PEKÁRKOVÁ, Iva. *Dej mi ty prachy*. Praha: Mladá Fronta, 2017.

PEKÁRKOVÁ, Iva: *Kulatý svět*. Praha: Euromedia Group a. s., 2021.

Blogové články

PEKÁRKOVÁ, Iva: Burkini aneb Slušný člověk chodí svlečený!. In *iDNES.cz / Blog* [online]. 25. 8. 2016 [cit. 18. 12. 2023]. Dostupné z <https://pekarkova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=546765>.

Odborná literatura

BLAŽÍČEK, Přemysl – MALÁ, Zuzana: Jan Pelc. In *Slovník českých spisovatelů po roce 1945* [online]. [cit. 30. 9. 2023]. Dostupné z

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=474>.

CULLER, Jonathan: Issues in Contemporary American Criticism. In Ira Konigsberg (ed.): *American Criticism in the Poststructuralist Age*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1981.

CZAPLIŇSKA, Joanna: *Přidaná hodnota exilu*. Praha – České Budějovice: Academia – Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014.

ČULÍK, Jan: *...jak Češi jednají*. Chomutov: Milenium Publishing, 2000.

GUILLÉN, Claudio: On the Literature of Exile and Counter-Exile. In *Books Abroad* 50, 1976, č. 2, s. 271–280. Dostupné z <https://doi.org/10.2307/40130427>.

HOFFMAN, Eva: The New Nomads. In André Aciman (ed.): *Letters of Transit. Reflections on Exile, Identity, Languages and Loss*. New York: The New Press, 1999.

HRON, Madelaine: The Czech Émigré Experience of Return after 1989. In *The Slavonic and East European Review* 85, 2007, č. 1, s. 47–78. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/4214394>.

JANNIDIS, Fotis: Character. In *The Living Handbook of Narratology* [online]. 6. 12. 2012 [cit. 14. 12. 2023]. Dostupné z <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/41.html>.

KOSKOVÁ, Helena: Téma identity v české exilové próze 1968–1989 [recenze]. In *Česká literatura* 55, 2007, č. 5, s. 750–757.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; KYNČLOVÁ, Tereza a MATONOHA, Jan: Úvod: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz in *Tváří v tvář: Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender studies o. p. s., 2010.

KUBÍČEK, Tomáš – HRABAL, Jiří – BÍLEK, Petr A.: Postava. In *Naratologie : Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, s. 57–77.

LANSER, Susan S.: Narrative Poetics. In *Style* 20, 1986, č. 3, s. 341–363.

LANSER, Susan S.: Gender and Narrative. In *The Living Handbook of Narratology* [online]. 17. 6. 2013 [cit. 14. 12. 2023]. Dostupné z <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/86.html>.

MACURA, Vladimír – KUDLOVÁ, Klára: Alexandra Berková. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 30. 9. 2023]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1208>.

MARGOLIN, Uri: CO, KDY a JAK : K otázce postavy v literárním vyprávění. In *Slovo a smysl* 9, 2012, č. 18. Dostupné z <http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/408>.

NOVOTNÝ, Vladimír – KOŠNAROVÁ, Veronika: Iva Pekárková. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 29. 9. 2023]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=839>.

PHELAN, James: *Reading People, Reading Plots : Character, Progression, and the Interpretation of Narrative*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1989.

PILAŘ, Martin: O české exilové literatuře : Problém identity mezi domovem a cizinou. In *Britské listy* [online]. 3. 12. 2002 [cit. 29. 9. 2023] Dostupné z <https://legacy.blisty.cz/art/12209.html>.

RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001.

SVADBOVÁ, Blanka: Téma vzpoury literárních hrdinek. In *Tvar* 7, 1996, č. 8, s. 9.

ŠVÉDA, Josef: Pozvolné procitání Čechů z „amerického snu“ : Obrazy Ameriky v polistopadové fikci. In týž: *Země zaslíbená, země zlořečená : Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2016.